

TÜRKİYE'DE KAYITDIŞI EKONOMİYİ ÖNLEMEDE BİLGİ EKONOMİSİNİN ETKİNLİĞİ VE GELİR İDARESİNİN ROLÜ*

Hakkı Mümin AY**

Abstract

“The Efficiency Of Information Economy In Avoiding The Unregistered Economy And Role Of Revenue Administration In Turkey”

Unregistered economy is defined as activities which can't be accounted in the National Income. Definition and measurement of this notion are rather difficult and has discrepancies from country to county. Unregistered economy is an economic problem of both underdeveloped and developed countries. However the size of unregistered economy is bigger in underdeveloped countries. The negative effects of unregistered economy in National Income are more than positive effects. Owing to this; all of the world countries must fight against unregistered economy. Contrary to developed economies, in Turkey, the size of unregistered economy has rather big effects. Main reasons are: less-developed economy, high tax rates, high tax burden, ever-changing legislation, uneficient government expenditures, tax payer's psychology and also globalization. Tax arrangements and Revenue Administration arrangements are determining factors in order to avoid unregistered economy. The subjects; information economy and e-government are associated with the Revenue Administration's benefit from modern technology. Thanks to Internet, which is the basic component of information economy, The Revenue Administration is able to fight against unregistered economy. Considering that the unregistered economy is half of National Income in Turkey, The Revenue Administration's practices are fairly vital.

Özet

Kayıtdışı ekonomi, milli gelir hesaplarına girmeyen faaliyetler olarak tanımlanır. Bu kavramın tanımı, nedenleri ve ölçülmesi oldukça zordur ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Kayıtdışı ekonomi hem gelişmiş ve hem de azgelişmiş ülkelerin ekonomik bir sorunudur. Ancak azgelişmiş ülkelerde kayıtdışı ekonominin boyutları daha büyüktür. Kayıtdışı ekonominin milli ekonomideki olumsuz etkileri, olumlu etkilerinden daha fazladır. O nedenle tüm dünya ülkeleri kayıtdışı ekonomi ile mücadele etmek zorundadır. Türkiye'de kayıtdışının boyutları gelişmiş ülkelere göre oldukça fazladır. Bunun başlıca nedenleri; ekonominin azgelişmişliği, vergi oranlarının yüksekliği, vergi yükünün fazlalığı, sık değişen mevzuat, kamunun verimsiz harcamaları, mükellef psikolojisi, globalleşme vs.dir. Vergi ve Gelir İdaresi alanındaki düzenlemeler, Türkiye'de kayıtdışı ekonomiyi önlemede belirleyici konumdadırlar. Gelir İdaresi'nin gelişen teknolojiiden yararlanması konusu, bizleri bilgi ekonomisi ve e-devlet kavramlarına götürmektedir. Bilgi ekonomisinin en temel bileşeni olan internet sayesinde Türk Gelir İdaresi, kayıtdışı ekonomi ile mücadelede önemli etkinliğe sahiptir. Milli gelirin yarısının kayıtdışında kaldığı düşünülürse, Gelir İdaresi'nin uygulamaları önemli bir yere sahiptir.

* Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi tarafından 3-5 Kasım 2006 tarihlerinde düzenlenen 5. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi'nde tebliğ olarak sunulmuştur.

** Yard.Doç.Dr., S.Ü. Karaman İ.İ.B.F.

*

1.GİRİŞ

Bu çalışmada öncelikle kayıtdışı ekonomi kavramının tanımı, nedenleri, ekonomik etkileri, Türkiye ve dünyadaki boyutları ele alınmıştır. Daha sonra bilgi ekonomisi ve e-devlet kavramlarına değinildikten sonra, kayıtdışı ekonomi ile mücadelede önemli bir kamu kurumu olan Gelir İdaresi'nin bilgi ekonomisinden yararlanarak, kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması için e-devlet uygulamaları çerçevesinde başlatmış olduğu Vedop-I ve Vedop-II otomasyon projeleri ile e-mükellef uygulamaları anlatılacaktır.

2.KAYITDIŞI EKONOMİ KAVRAMI VE BOYUTLARI

2.1.Tanım

Ekonomik faaliyetler içerisinde yasal ve yasal olmayan alanlar bulunmaktadır. Kayıtdışı ekonomi yasal faaliyetler içerisinde olabileceği gibi, yasal olmayan faaliyetlerde de kendisini gösterebilmektedir. Ekonomide kayıtdışılık sadece çalınmış mal, uyuşturucu ticareti, kumar, kara para, sahtecilik ya da vergi kaçırmak gibi muhasebe kayıtlarında yer almayan ve Gelir İdaresi'nden gizlenen faaliyet ve işlemler değil, evlerde aile yakınlarınca gerçekleştirilen gelir getirici faaliyetler, ikinci iş yapma, mal ve hizmet takasları, çalışanlara yapılan ancak vergiye tabi tutulmayan ödemeler gibi yasal faaliyetler de anlaşılmalıdır. Vergilendirme açısından ise kayıtdışılık, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma şeklinde ortaya çıkmaktadır (Kızılot, 2004:115).

Dünyada kayıtdışı ekonomi için farklı isimler kullanılmaktadır. Enformel (informel), yer altı (underground), yasadışı (illegal), paralel (paralel), gizli (hidden), düzensiz (irregular), gayriresmi (unofficial), ikinci (second), görünmeyen (invisible), kayıtlı olmayan (unrecorded), gölge (shadow), kara (black), bu isimlerden bazılarıdır (Çetintaş-Vergil, 2003:16, Schneider, 2005:2)

Kayıtdışı ekonomi isminde yaşanan bu farklılıklar, tanımında da kendisini göstermektedir. Bir tanıma göre kayıtdışı ekonomi; *esas itibariyle vergilemeden kaçan işlemler, vergi idaresine bildirilmeyen ekonomik faaliyetler* olarak tanımlanır. Bir başka tanımda *resmi Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'yı tahmin etmek için kullanılan mevcut istatistiksel yöntemlerle ölçülemeyen ve bu nedenle resmi GSMH hesapları dışında kalan ve piyasaya dayalı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerdir* (Yılmaz 2004:16). Kayıtdışı ekonominin vergisel anlamdaki tanımı; *vergi kaçırma veya vergiden kaçınma güdüsü ile vergi idaresinin bilgi alanı dışında bırakılmış faaliyetler bütünü* (Altuğ 1994:15), şeklindedir. Ancak yasadışı alanlarda da kendisini gösteren kayıtdışı ekonomi için; *resmi GSMH tahminleri ile gelir idaresinin bilgi ve denetimi dışında kalan, yasal veya yasadışı alanda gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler* olarak genel bir tanımlama yapılabilir.

Hükümetler, kayıtdışı ekonomi ile mutlaka mücadele etmek zorundadırlar. Müdahale edilmemesi halinde bu olgu tüm ekonomiyi sarar ve kamu hizmet edemez bir konuma gelir. Kayıtdışı ile mücadelede, önce onu yaratan temel faktörler ortadan kaldırılmalı, ardından diğer kurumlarla işbirliği içinde haksız rekabet önlenmeli ve sosyal adalet tesis edilmelidir (Tekin, 2003:73; Çiloğlu, 1998:45; DPT, 2001a:83).

2.2.Kayıtdışı Ekonominin Ölçülmesi

Kayıtdışı ekonomi ekonomistler ve politikacılar için son derece sıkıntılı bir konudur. Bu olgunun gerek tanımlanması ve gerekse ölçülmesi zordur (Carillo-Pugno, 2004:257-258). O nedenle kayıtdışı ekonominin tanımı ve ölçülmesi konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Kayıtdışı ekonominin boyutlarını ortaya koymak amacıyla geliştirilen yöntemlerde, tahmin

sonuçlarını büyük ölçüde etkileyecek varsayımlar yapılmakta ve bu varsayımlar eleştiriye açık özellikler taşımaktadır. Bu nedenle kayıtdışı ekonomiyi ilgili yapılacak tahmin çalışmalarının gerçeklerden uzak sonuçlar verme olasılığının her zaman mevcut olduğu da unutulmamalıdır ve ihtiyatla yaklaşılmalıdır (Hesap Uzmanları Kurulu, 2005:4). Kayıtdışı ekonominin ölçülmesinde çok çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Mikro (Doğrudan) Yöntem, Makro (Dolaylı) Yöntem, Model Yaklaşımı en sık kullanılan yöntemlerdir. Ancak kayıtdışı ekonomiyi ölçmede kullanılan yöntemler bu çalışmanın hacmini aşacağı ve çalışmayla doğrudan ilgili olmadığı gerekçesiyle bu konuya değinilmeyecektir. Burada şunu belirtmekte yarar vardır: aynı ekonomide farklı ölçme yöntemleri kullanıldığında, birbirlerinden oldukça farklı sonuçlar çıkabilecektir.

2.3.Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre kayıtdışı ekonominin oluşumunda farklı nedenler vardır. Ekonomi (gelir) yönetiminden vergi yapısına, globalleşmeden düşük milli gelire kadar birçok neden, kayıtdışı ekonomiyi oluşturan unsurlardandır. Hatta kayıtdışı ekonomik faaliyetler, ekonomik birimlerin rakiplerine karşı üstünlük sağlama çabasından kaynaklandığı bile ifade edilmektedir (Özçelik-Yaşar, 2006:231). Kayıtdışı ekonominin belli başlı nedenlerine aşağıda değinilmiştir.

2.3.1.Özel Sektör Üzerindeki Mali Yükler ve Vergi Sisteminin Adil Olmaması

Kayıtdışı ekonominin en önemli oluşum nedenlerinden birisi, kamunun özel sektöre yüklediği vergi ve sosyal güvenlik primlerinden oluşan mali yüklerdir. Söz konusu mali yüklerin artması, özel sektörün doğal olarak maliyetlerini artıracaktır. Çözüm olarak

özel sektör faaliyetlerini kısmen veya tamamen denetim dışına taşıyacak ve böylece vergi ve kesintilerden uzak faaliyetlerini sürdürecektir. GSYİH içinde toplanan vergi gelirlerinin payını anlatmada kullanılan vergi yükü (% olarak) Türkiye’de 32.3, OECD (toplam) ülkelerinde 36.3, Avrupa Birliği (19) ülkelerinde ise 39.4’tür. Sosyal güvenlik primlerinin GSYİH içindeki paylara bakıldığında (% olarak); Türkiye’de 6.8, OECD (toplam) ülkelerinde 9.5, Avrupa Birliği (19) ülkelerinde ise 12’dir (www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo%204.xls.htm, www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/OECD/Tablo%203.xls.htm Erişim Tarihi 12.10.2006).

Rakamlara göre Türkiye’de vergi yükü ve sosyal güvenlik primleri dünya ortalamasının altındadır. Mali yükler belli kesimlere yüklendiği için, sürekli olarak kamu harcamalarının karşılanmasında aynı kesimlere başvurulmaktadır. Türkiye’nin mali yükleri, seçilmiş dünya ülkeleri ortalamasının altında olabilir. Ancak söz konusu yük toplumun tümü tarafından değil, belli kesimleri tarafından karşılanması; tüm kamu harcamalarını sınırlı ve belirli kesimlerin karşılaması anlamına gelir.

Vergi oranlarının yüksek olması, vergi yükünün toplumun belli kesimleri tarafından karşılanması, adil olmayan dolaylı vergilerin vergi sistemi içinde büyük bir paya sahip olması, sık sık gündeme gelen vergi afları gibi etkenler, kişi ve firmalara kayıtdışılığı cazip hale getiren nedenlerdir. Vergi oranlarının artırılması vergi gelirlerini artırmaz, bilakis belli bir düzeyden sonra düşürür. Kaldı ki; vergi oranlarının düşürülmesi ekonomide çok yönlü olumlu etkiler yaratacaktır (Aktan, 1999:53; TÜGİAD, 2002:76; Güçlü, 2000:43-49). Vergi oranlarının yüksek olmasının vergi kaybı ile bağlantılı olduğu, marjinal vergi oranlarında meydana gelen bir artışın

vergi kaçakçılığını artırabileceği (Reckers, 1994:827), öteden beri öne sürülen bir teoridir. Mc Kinsey Global Enstitüsü'nün Türkiye'de yaptığı bir araştırmaya göre, vergi oranlarının düşürülmesi vergi hasılatını artıracaktır. Şöyle ki; devlet tahakkuk eden Katma Değer Vergisi'nin %64'ünü tahsil edebilmektedir. Eğer %18 olan bu verginin oranı %13'e düşürülürse, tahsilat oranı %90'a çıkacaktır (Farrel, 2004:67). Vergi ve kayıtdışılık birbirini besleyen ve güçlendiren süreçlerdir. Ağır vergi ekonomiyi kayıtdışısına iterken, kayıtdışı ekonominin genişlemesi de vergilerin ağırlaşmasına yol açmaktadır (Önder, 2001:sy).

2.3.2. Globalleşme

1980'lerden sonra tüm dünyada yaşanan globalleşme eğilimleri, birçok kapalı ekonomiyi dışa açık hale getirmiş, serbest ekonomiye geçişi sağlamış, para sistemlerinin konvertiblını sağlamış, iletişim teknolojisinin ilerlemesine neden olmuştur. Bu gelişmeler fonların ülkeler ve hatta kıtalar arasında akışını hızlandırmış ve dünya üretiminin çok üzerinde bir dünya ticareti oluşmuştur (Mavral, 2003a:278). Tüm dünyayı küçülten ve bir köy haline dönüştüren globalleşme, ekonomik faaliyetlerin vergi cehennemlerinden vergi cennetlerine kaymasını hızlandırmıştır. Maliyet (hammadde, emek, enerji gibi), pazarlama, ulaşım, vergisel teşvik ve kolaylıklar gibi etkenler, küresel sermayenin az gelişmiş ülkelere kaymasına neden olmaktadır.

Globalleşmenin, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bir kurtarıcı olduğunun yanı sıra, daha yıkıcı olduğunu söyleyenler de mevcuttur (Bkz: Arıkan, 2006:13). Her iki söylemin de doğru olduğu kabul edilemez. Çünkü globalleşmeden büyük yarar sağlayan ülkeler olduğu gibi, büyük zarar gören ülkeler de vardır (Meriç-Ay, 2004:325).

Türkiye gibi gelişmemiş ekonomilerde serbest piyasa mekanizmasını oluşturmaya çalışan IMF ve Dünya Bankası, tavsiye ettiği yapısal uyum ve istikrar programları ile bir yandan ülke ekonomisinde işsizlik, yoksulluk, adaletsiz gelir dağılımı, dış borç sarmalı gibi sorunları tetiklerken; diğer yandan Çok Uluslu Şirketler için elverişli ortamlar hazırlamaktadır (Sönmez, 1998:140). Bir gerçek vardır ki; globalleşme olgusundan kaçmak mümkün değildir. O nedenle bu olgudan kaçmak yerine, kendilerine en çok yararı ve en az maliyeti getirecek politikalar üretmek gerekecektir.

2.3.3. Kötü Yönetim ve Mükellef Psikolojisi

Kamunun özel sektörden topladığı vergileri, verimli ve rasyonel harcamalarda kullanmaması, mükelleflerin vergi bilincini zayıflatır ve vergiye karşı direncini artırır (Kırkulak, 1999:156; Acar-Türkiş, 2001:181-184). Dünyada ve Türkiye'de kayıtdışı ekonomi ile mükelleflerde vergiye karşı oluşan direnç arasında bir paralellik vardır (Topbaş, 1998:44). Mükellefler, devletin istediği kadar değil, kendi istedikleri kadar vergi vermektedirler (Karakoç, 2004:107). Vergi gelirlerinin azalması, kamu harcamalarını karşılayacak fonların azalması demektir. Devlet azalan gelirini artırmak için vergi oranlarını artırır ve/veya yeni vergiler ihdas eder. Bu uygulamalar mükellef üzerindeki vergi yükünün artması demek olduğundan, faaliyetlerin kayıtdışına çıkması kaçınılmaz olacaktır. Eğer devlet vergi politikaları ile gelirlerini artıramıyorsa, borçlanma yoluna başvuracaktır. Bu yol ise ülkedeki gelir dağılımını büsbütün adaletsiz hale getirecektir.

2.3.4. İşsizlik Oranı

Kayıtdışı ekonominin bünyesinde yer alan en önemli faktör, kayıtdışı istihdamdır. Ragner Nurkse'un 'fakirliğin

kısır döngüsü' teorisinde, gelir düşüklüğü üretimin de düşük olması sonucunu verir. Üretim üzerindeki mali yüklerin ağırlığı üretim seviyesini, ardından da milli geliri düşürecektir. Üretim düşüklüğü işsizliği doğuracağı için, işsiz kalan kesim, belli bir gelir elde edebilmek için yasal olup olmadığına bakmaksızın, alternatif yollara başvuracaktır. Böylece kayıtdışı ekonomi genişleyen işsizlerin büyük bir kısmını masseder ve üretimi artırır.

2.3.5.Düşük Gelir Düzeyi ve Yoksulluk

Gelirin düşmesi, gelire bağlı olan harcamaların da düşmesi sonucunu doğuracaktır. Ancak kişiler belli bir yaşam standardına ulaştıklarında, gelirleri düşse de bu standardı korumaya çalışırlar. Bu yüzden mevcut işlerinden yeterli gelir elde edemeyenler, ikinci bir işte çalışmaya razı olurlar. Bu da kayıtdışını doğuran ve boyutlarını artıran bir gelişmedir. Nitekim dünya ölçeğinde gelir dağılımından düşük pay alan yoksul ülkeler, aynı zamanda kayıtdışı ekonominin de dünyada en yüksek oranda görüldüğü ülkelerdir.

2.3.6.Ekonominin Gelişmemiş Olması

Kişi başına milli gelirin düşüklüğü, ekonomide kurumsallaşmış işletme sayısının azlığı, para ve sermaye piyasalarının gelişmemesi gibi ekonominin gelişmemişliğini simgeleyen göstergeler, kayıtdışı ekonominin nedenlerini oluşturur (Hesap Uzmanları Kurulu, 2005:17). Ekonominin gelişmemiş olması, ekonomik kurumların da gelişmemiş olması sonucunu doğurur. Örneğin; para ve sermaye piyasasının gelişmemesi, tefeciliğin, spekülative kazançların, sahtecilik ve dolandırıcılığın artmasına neden olur. Serbest piyasa mekanizmasının olmadığı aksak rekabet ortamında karborsa, tekel gibi olumsuzluklar kendisini gösterir. Ekonomideki gelişmemişlik, kayıtdışı

ekonominin de var olmasına ve büyümesine neden olmaktadır.

2.3.7.Denetimsizlik

Kişi ve firmaların üzerlerine düşen vergi mükellefiyetini yerine getirip getirmediikleri, vergi inceleme birimleri tarafından yapılan denetim sonucunda tespit edilir. Ancak Türkiye'de denetime tabi tutulan mükelleflerin toplam mükelleflere oranının %2 civarında seyretmesi, dürüst olmayan ve vergi kaçıran mükelleflerin yakalanma riskinin çok düşük olduğu anlamına gelmektedir. Denetimin yetersizliği, kişi ve firmaların rahatlıkla kayıtdışına çıkması için geçerli bir nedendir. Türkiye'de vergi denetiminin yetersizliği, denetim birimlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Maliye müfettişleri, hesap uzmanları ve vergi denetmenlerinden (yardımcılar da dahil) oluşan Gelir İdaresi'nin denetim kadrosu 3502 adet olmasına rağmen, 3716 adet kadro halen boş durumdadır (Vergi Denetmenleri Derneği, 2006:6). Mc Kinsey Global Enstitüsü'nün Türkiye'de yaptığı araştırmaya göre; OECD kaynaklı istatistiklerden elde edilen bilgilere göre, İngiltere'de 1000 kişiden 1.6 kişisi, Portekiz'de 0.2 kişisi ve Türkiye'de 0.03 kişisi vergilendirme sürecinde görev almaktadır (Farrel, 2004:67).

2.3.8.Kamusal Düzenlemeler

Kayıtdışı ekonominin var olmasının ve boyutlarının artmasının bir diğer nedeni, kamunun yapmış olduğu düzenlemelerdir. Kanunların, resmi düzenlemelerin, işgücü piyasası düzenlemelerinin ve yasal sınırlamaların sayısı arttıkça, mükellefler daha çok kayıtdışı ekonomiye yönelmektedirler (Durmuş, 2006:148). Türk Vergi Sistemi içinde bulunan muafiyet, istisna ve indirim müesseselerinin fazlalığı, verginin verimini azaltması yanında, vergi kaçırma yolu açan yapısal bozukluklara da neden olmaktadır (Benlikol-

Müftüoğlu, 2000:29). Cezai yaptırımlar ekonomik alanda ağır ihlaller ile mücadele etmek için oluşturulmuş olmasına (TOBB-Adalet Bakanlığı, 2005:5) rağmen, Türkiye’de bu yaptırımlar caydırıcılıktan yoksundur. Kayıt dışı ekonominin varlığı hükümet politikalarının uygulanmasını engeller. Bu yüzden devlet vergi cezaları yerine teşviklerle ekonomideki aktörleri kayıt dışı ekonomiden kayıt altına almaya uğraşmalıdır (Wang-Lin-Yu, 2006:537).

2.4.Kayıtdışı Ekonominin Etkileri

Kayıtdışı ekonominin etkileri konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Bir kısım yazarlar kayıtdışı ekonominin ekonomide birçok olumlu etkiler yarattığını söylerken, diğer kısım yazarlar kayıtdışı ekonominin ekonomik ve sosyal alanda çok yıkıcı ve olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedirler.

2.4.1.Kayıtdışı Ekonominin Olumlu Etkileri

2.4.1.1.Ekonomik Büyüme Sağlar:

Bazı ekonomik faaliyetlerini kayıtdışında tutan kişi ve firmalar, vergi yükünden kurtuldukları için, yatırımlara yönlendirecekleri fonları artırır. Yatırımların artışı üretim artışına neden olur. Kaldı ki; devlete ödenen vergilerin gereksiz, yersiz ve rasyonel olmayan yerlerde harcanması söz konusu olduğunda, kayıtdışı ekonominin üretim artışını ve ekonomik büyümeyi ne denli olumlu etkilediği daha net anlaşılabilir.

2.4.1.2.İstihdamı Artırır:

Kayıt altında bulunan ekonomi yüksek maliyetler, eksik kapasite kullanımı, kaynakların sınırlı olması gibi sorunlar nedeniyle, herkese iş olanakları sunamamaktadır. Ayrıca kayıt altında olan sektörlerde çalışanlar, nitelikli işgücü seviyesindedir (Sarılı, 2002:147). Niteliksiz işgücünün varlığı ve kayıt altında bulunan ekonominin sınırlı iş olanakları sunması karşısında, açıkta kalan işsizlere kayıtdışı ekonomi iş

sağlamaktadır. “Kayıtdışı ekonomi küçük ve orta gelir grubuna sağladığı vergisel avantajlar ile yatırımlara finansal destek sağlarken, tüketimin artması suretiyle yatırım mallarına olan talebi de artırmakta ve ülkede hem kalkınmanın hem de istihdamın artmasına katkı sağlamaktadır. Özellikle istihdam boyutu, kayıtdışı ile mücadeledeki en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Zira, TÜSİAD tarafından yaptırılan bir araştırmada imalat sektörünün %10’luk bir bölümünün kayıt altına alınması ile birlikte yaklaşık 50 ile 300 bin arasında çalışanın işsiz kalabileceği tahmini yapılmıştır” (Bağdınlı, 2006). Demek oluyor ki; kayıtdışı ekonomi, kayıtdışı istihdamı çarpan etkisiyle daha büyük rakamlara ulaştırmaktadır (Olgaç, 2006:240). Böylece kayıtdışı ekonomi istihdam olanakları yaratırken, toplumsal barışa da katkıda bulunmaktadır.

2.4.1.3.Ekonominin Rekabet

Gücünü Artırır: Kayıtdışı ekonomi, resmi ekonomiye göre üretim maliyetlerinin düşük olması nedeniyle iç ve dış piyasalarda ülke ekonomisinin rekabet gücünü artırır. Bazı ekonomistler ve politikacılar kayıtdışı ekonominin gelecekte girişimcilik ruhunu pekiştireceğini düşünmektedirler (Carillo-Pugno, 2004:257). Bir şekilde kayıtlı ekonomiden kayıtdışı ekonomiye kayan gelirler, tasarruflar üzerinde çarpan etkisi yaratarak, ekonomiyi canlandırır ve dış piyasalar karşısında rekabet gücünü artırır.

2.4.1.4.Ekonomiyi Canlandırır:

Kayıtdışı ekonomiden elde edilen gelirler, yine aynı ekonomide harcama olanağı bulurlar. Vergi sistemi içerisinde yer almasalar da kayıtdışı gelirler, kayıt içindeki alış-verişlerde kullanılırlar. Milli gelirden nispeten düşük pay alan kesimler, yaşamlarını sürdürebilmek ve belli bir yaşam standardını yakalayabilmek için, enformel veya

yasadışı ekonomik faaliyetlerde bulunurlar. Bu faaliyetlerden elde edilen gelirler, yine aynı ekonomide harcanır. Dolayısıyla elde edilmesi aşamasında kayıt altında olmayan gelirler, harcanmaları sırasında kayıt altına alınabilirler. Bu gelişme kayıt içerisinde olan gelirler ile birlikte kayıtdışı olan gelirlerin yurt içindeki mal ve hizmetlere yönelmesini gerekli kılacaktır. Bu da ekonomide canlılığa neden olur. Nitekim 2001'de iki ekonomik kriz yaşayan Türkiye ekonomisinde mevcut canlılığın nedeni, birçok çevrelerce kayıtdışı ekonomi olarak ifade edilmektedir.

2.4.2.Kayıtdışı Ekonominin Olumsuz Etkileri

2.4.2.1.Vergi Gelirlerini Azaltır: Kayıtdışı ekonominin belki de en önemli olumsuz etkisi, devletin temel gelir kaynağı olan vergi gelirlerini azaltması ve bu gelir kaynağından yoksun kalmasıdır. Kayıtdışılığın vergi gelirlerinde bir aşınma meydana getirdiği birçok araştırmacının bulgularından hareketle kabul edilmektedir. (Geniş bilgi için bkz. Savaşan, 2004:51-73; Aydın, 2003:19). Kayıtdışı ile mücadele bir alternatif ve ihtiyaçtan değil, zorunluluktan ileri gelmektedir (Gürbağa, 2004:7). Ekonomik faaliyetlerin bir kısmının yer altına kayması, vergilerin eksik ödenmesi veya hiç ödenmemesine neden olmaktadır (Yılmaz, 1998:483). Sonuçta bu gelişme vergi gelirlerini azaltmaktadır. Vergi oranlarının yüksekliği nedeni ile vergi gelirlerinin azalması sonucu oluşan bütçe açıkları, enflasyonist baskı oluşturan para basma veya gelir dağılımında adaletsizliğe neden olan borçlanma yoluyla karşılanmaktadır (Arıkan, 1994:80; Kızılot-Durmuş, 2001:166). Bu durumda vergilemede adalet ilkesinden önemli ölçüde uzaklaşmış olunacaktır (Şener, 2006:348).

2.4.2.2.Vergi Yükünü Adaletsiz Dağıtır: Ekonomik faaliyetlerin bir

kısımının kayıtdışında kalarak vergi dışı bırakılması, kayıtdışında faaliyet gösterenler ile kayıtlı mükellefler arasında vergi yükü açısından adaletsizlikler doğurur. Kayıtlı mükellefler üzerlerine düşen vergi mükellefiyetini yerine getirirlerken; gelirlerinin bir kısmını devlete vergi olarak ödedikleri için, belli bir gelir kaybına maruz kalırlar. Ancak kayıtdışında kalanlar ise vergi ödemedikleri için, herhangi bir gelir kaybına maruz kalmazlar. Ayrıca devletin harcamalarının sürekli bir artış içinde olması gerçeği karşısında, devlet vergi yükünü artırarak yine belli kesimler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. 1983-2005 yılları arasında OECD üyesi ülkeleri arasında vergi yükünün yaklaşık üç katına çıkaran tek ülke Türkiye'dir (Akalin, 2005:10;Çelik, 2002:122-123). "Vergi oranlarının artırılması ve yeni vergilerin ihdası yoluyla mevcut kayıtlı vergi mükellefleri üzerinden alınan vergi gelirlerinin artırılmasının sınırına gelinmiş olması, kayıtdışı bırakılan alanların vergilendirilmesini zorunlu kılmaktadır" (Acar-Gül-Göken, 2003:6).

2.4.2.3.Haksız Rekabete Neden Olur: Kayıtdışı ekonomik faaliyetler, kayıtlı faaliyetler karşısında avantajlı olduğu için, kayıtlı ekonomiden kayıtdışı ekonomiye doğru akışın ortamını hızlandırır (Aydemir, 1995:41). Kayıtdışında kalarak üretilen mal ve hizmetler, vergisini kısmen veya tamamen ödememesi nedeniyle daha düşük bir bedelle satılma imkanı bulduğundan, bu durum dürüst vergi mükellefi açısından haksız rekabeti ortaya çıkarır. Kayıtdışında olan kişi ve firmalar, vergi, sosyal güvenlik kesintisi ve diğer kesintileri ödemediği için, mal ve hizmetleri daha düşük maliyetle üretip, daha düşük bir fiyattan satırlar. Böylece vergisini veren dürüst mükellefler, serbest rekabeti baltalayan bu olay karşısında zor şartlarda faaliyetlerini sürdürmek veya

faaliyetten çekilmek zorunda kalırlar. “Kayıtdışı aynı zamanda daha verimli olan kayıtlı firmaların pazar payında genişlemeyi önlediği için, ekonomik gelişmeyi de sınırlamaktadır. Vergi ve diğer düzenleyici kurallardan kaçmanın fayda-maliyeti, bazı durumlarda nihai fiyatın %10’unu aşmaktadır. Bu avantaj sayesinde düşük verimliliklerine rağmen kayıtdışı firmalar, kayıtlı rakipleri karşısında fiyat düşürmekte ve rekabet ortamını tahrip etmektedirler... Öyle ki; Türkiye’deki süt ürünleri imalatçılarının kayıtdışı maliyet avantajı %20’leri bulmakta ve düşük verimliliklerine rağmen ayakta kalabilmektedirler” (Tanrıkulu, 2004:66).

2.4.2.4. İstatistikî Bilgiler Gerçekçi Olmaz:

“Ölçemediğiniz bir şeyi yönetemezsiniz” Peter Drucker

Geniş hacimli kayıtdışı ekonomi işsizlik, enflasyon, büyüme, milli gelir gibi makroekonomik büyüklükleri gerçekte olduğundan farklı göstererek, bu verilerin güvenilirliğini azaltır. Nitekim bu verilerden hareketle belirlenen ekonomik politikaların etkinliği, sınırlı kalır veya etkinliği tamamen ortadan kalkar. Çünkü kaynağından eksik ve hatalı olarak gelen verilere göre hazırlanan göstergeleri temel alarak oluşturulacak politikaların ve alınacak önlemlerin uygulamada başarısız olması veya istenmeyen sonuçlara yol açması olasıdır (Wang-Lin-Yu, 2006:536).

2.4.2.5. Devlete Olan Güveni Sarsar:

Bir ekonomide kayıtdışı faaliyetlerin artması, toplumun ahlaki değerlerinin bozulmasına ve yasadışı faaliyetlerin normalleşip, yaygınlaşmasına neden olur. Yasadışı faaliyetlerin normal görülmesi ve yaygınlaşması, bireylerin devlet otoritesine karşı olan güvenini azaltır. Rüşvet, suistimal, mafya gibi kavramların sıkça telaffuz edilmesi, dürüst olmamanın

normal, dürüst olmanın ise anormal hale gelmesine neden olur (Sarılı, 2002:146).

2.4.2.6. Ülkenin Kredibilitesini

Düşürür: Uluslararası kuruluşlar, yabancı devletler, yabancı sermaye ve kredi notu veren kuruluşlar, ülkelerin seçilmiş makroekonomik büyüklüklerini göz önünde tutarlar. Örneğin: o ülkeye yapılacak bir mali yardım ve kredi veya gelecek yabancı bir sermaye, öncelikle o ülkenin ekonomik büyüklüklerini göz önünde bulundurur. Yapılan değerlendirmede ülke riski belirlenir. Eğer kayıtdışı büyük boyutlarda ise, bu durum o ülkenin kredibilitesini düşürür.

2.4.2.7. Kaynak Dağılımında

Etkinlik Azalır: Üretici ve tüketicilerin davranışlarını piyasa mekanizması belirler. Tek başlarına piyasada belirleyici özellikleri yoktur. Ancak aksak rekabet koşullarında kendini daha çok hissettiren kayıtdışı ekonomi, kaynakların tahsisinde etkinliği azaltır. Vergilendirilmeyen alan ve hatta suç teşkil eden faaliyetlerden daha fazla gelir elde edilmesi, ekonomideki kaynakların bu alanlara gitmesine neden olur. Örneğin; buzdolabı imaline veya buğday üretimine ayrılacak kaynaklar, daha karlı olan uyuşturucu imali ve ticaretine veya çeşitli kaçakçılık alanlarına kayarak, kaynak dağılımında etkinliği bozar (Yaraşlı, 2005:156). Kayıt dışı ekonomideki faaliyetler ülkenin sonraki yıllarda kalkınmasını geciktirir. Bunun nedeni kayıtdışı ekonomideki aktörler, elde ettikleri gelirleri ülkede fiziki ve mali yatırımlara dönüştürememektelerdir (Antunes-Cavalcanti, 2005:2).

2.5. Dünyada ve Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi

Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, kayıtdışı ekonomi farklı boyutlarda oluşmaktadır (Ağbal, 2002:41). Kayıtdışı ekonominin milli gelir içinde büyük bir paya sahip olduğu ülkelerde artan enflasyon ile birlikte

haksız ve spekülâtif kazançlar sürekli artmakta, gelir adaletsiz dağılmakta ve ekonomi denetim dışı kalmaktadır (Dura, 1997:6).

Türkiye’de kayıtdışının boyutları hakkında GSMH’nın %35’ten %100’e kadar olabileceği, çeşitli araştırmacılar tarafından tahmin edilmiştir. Ancak genel eğilim ve çoğunluğun kabullenebileceği rakam, *Türkiye’de kayıtdışı ekonominin boyutu GSMH’nın %50’si civarındadır*. Bazı dünya ülkelerinde kayıtdışı ekonomi rakamları şöyledir; Danimarka 9.4, Kanada 14.8, Almanya 13.2, Fransa 13.8, ABD 10, Japonya 8, İsviçre 8, İngiltere 11, Hollanda 12, Belçika 15.3, Portekiz 22.1, İspanya 22.4, İtalya 26, Arjantin 21.8, Brezilya 35, Rusya 40, Meksika 49, Peru 60, Mısır 68, Nijerya 76’dır (Antunes-Cavalcanti, 2005:2). Dünyada kayıtdışı ekonominin boyutları incelendiğinde gelişmiş ülkelerden, gelişmekte ve azgelişmiş ülkelere doğru rakamlar büyümektedir. Yapılan birçok deneysel bulgular göstermektedir ki; kayıtdışı faaliyetler özellikle azgelişmiş ülkelerde daha yaygındır (Carillo-Pugno, 2004:273).

3.BİLGİ EKONOMİSİ VE E-DEVLET UYGULAMALARI, KAYITDIŞI EKONOMİ İLE MÜCADELEDE TÜRK GELİR İDARESİNİN ROLÜ

3.1.Bilgi Ekonomisi ve E-Devlet Uygulamaları

3.1.1.Bilgi Ekonomisi ve İnternet

Ekonomik ve sosyal yaşamda yaşanan değişimler, kendisine ayak uyduramayanlar açısından büyük riskler taşıdığı gibi, yararlanmasını bilenler açısından pek çok fırsatları beraberinde getirirler (Küçüközyiğit, 2003:199). Klasik İktisat emek, sermaye ve topraktan oluşan geleneksel üretim faktörlerine dayalı ekonomik kalkınma sürecine dayanır. Neo-Klasik İktisatta ise genel denge ve rekabetin korunması uğruna

teknoloji, veri olarak kabul edilmiş ve mutlak olarak beşeri sermayeye yapılan yatırımın, fiziki sermayenin getirisini de yükselttiği vurgulanmıştır (Dulupçu, 2001:45-53). İktisat teorisinde teknoloji ve beşeri sermayenin üretim faktörleri içinde görülmesi, bilgi ekonomisinin daha kolay ekonomide yer edinmesini sağlamıştır.

Dünyada belirginlik kazanmakta olan bilgi ekonomisine geçiş süreci üretimden pazarlamaya bütün ekonomik faaliyet alanlarında yapısal bir dönüşümü ifade etmektedir (Saygılı, 2003:5). “Bilişim teknolojilerinin günümüzde son derece popüler bir konu haline gelmesinde büyük bir hızla yayılan internet ağının çok büyük bir rolü olduğu açıktır” (Akın, 2001:45). *İnternet ve bilişim sektörünü içine alan bilgi ekonomisinde yaşanan hızlı gelişme, insan yaşamının hemen her alanında köklü değişikliklere yol açmıştır. Nitekim gelecekte bilgi ekonomisinin insan yaşamını ne derece etkileyeceğini, şu an için tahmin etmek olanaksızdır*.

Teknolojik gelişmelerden yararlanılarak, üretim artışı ve dolayısıyla kişi başına düşen milli gelir artışı sağlanabilmektedir. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma hızlarını artırabilmeleri için, modern teknolojiyi uygulamaları gerekmektedir. Teknoloji yeteneğinin kazandırılması uzun, maliyetli, belirsizlik ve risklerle dolu bir süreçtir. Bunun yanında internet gibi bilgi ekonomisinin bileşenlerinin sağlayacağı yararlardan en önemlisi, zamanı tutumlu kullanmasıdır. Bilgi ve iletişim teknolojileri gün geçtikçe hızla düşen fiyatlarıyla ve geniş kullanım alanlarıyla sanayi toplumu olmayı becerememiş, ancak bilgi toplumu olmak isteyen gelişmekte olan ülkelere büyük bir şans tanımaktadır (Karaduman, 1993:34; Söylemez, 2004:76; Ergun, 2004:135; Uyanık, 2003:66).

Bilgi ekonomisi yalnızca bilgisayar donanımı ile yazılımların gelişimi ve işlenmesi anlamına gelmemekte, aynı zamanda çok daha ucuz ve hızla yükselen bir elektronik bağlantıyı da anlatmaktadır (Soyak, 2004:79). Böylece daha önce büyük ölçekli firmalar tarafından yoğun olarak kullanılan internet, zamanla maliyetlerin düşmesi ile küçük ölçekli firmalara da bu olanaktan yararlanma fırsatı vermiştir. Devlet-vatandaş ilişkisinde bilgi paylaşma, hizmet ve ürünlerden yararlanma, zaman ve maliyet gerektiren birçok işlemin daha kolay ve ucuz gerçekleştirilmesi, bilgi ekonomisinin getirdiği olanaklardandır. Dolayısıyla bilgiye yapılan yatırımın geliri artırması, uzun vadede ekonomik büyümenin belirleyicilerinden olması sonucunu doğurmaktadır (OECD, 1996:11).

Bilgi ekonomisinin özelliği sadece teknoloji alanında yaşanan değişimler değil, aynı zamanda teknolojilerin artan yayılma hızlarıdır. İletişim teknolojilerindeki gelişmelerle sektörler tüm yenilikleri süratle izleyebilmekte ve yeniliklerin yayılma süreci daha hızlı olmaktadır. Bu gelişmeler yeni fırsatların doğmasına neden olmaktadır (Coppel, 2000:19).

Bilgi ve iletişim tabanlı bilgi ekonomisi şu karakteristik özelliklere sahiptir: 1-Sürekli büyüyen teknolojik gelişme, 2-Artan bilişim ve bilgi-yoğun faaliyetler, 3-Pazara girme ve üretim sürelerinin kısalması, 4-Pazarların küreselleşmesi, 5-Sanayi kolları arasındaki farkların belirsizleşmesi, 6- Gerçekçi istatistik verilerin elde edilmesi, 7-Kayıtdışı ekonominin ölçülmesi ve müdahale olanağının yakalanmasıdır.

3.1.2.E-Devlet Uygulamaları

Günümüzde devlet gelir, gider, istihdam gibi makroekonomik politikaların gerçekleştirilmesi konularında en büyük aktördür. Yaşanan

ekonomik ve sosyal gelişmelerden devlet kendini soyutlayamaz. Değişim ve dönüşümlere ayak uydurarak, e-devlet haline dönüşmelidir. Elektronik devlet, bir bilgi ve teknoloji devletidir. Kamu hizmetlerinin kaliteli olması yönündeki eleştiriler 1980'lerden itibaren kamunun e-devlet olma yolunda, özel sektör yönetim tekniklerinden transferi hızlandırmıştır (İnce, 2001:22-26; Çoban-Deyneli, 2005:236). E-devlet ile globalleşme arasında sıkı bir ilişki vardır (Mavral, 2003b:154). Nitekim e-devlet uygulamalarının başlangıcı ile globalleşme eğilimlerinin artmasının yakın tarihlerde olması, bu ilişkiyi açığa çıkarmaktadır.

E-devlet uygulamaları kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Zamanla artan ihtiyaçları, bilgi ve teknoloji yardımıyla ayakta tutacak yeni bir devlet anlayışıdır. Günümüzde e-devlet uygulamaları sadece gelişmiş değil, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun biçimde gözlenmektedir. E-devlet; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, siyaset ve yönetimde verimliliğin artırılması ve kamusal karar alma süreçlerinin iyileştirilmesidir. E-devlet uygulamaları devlet-vatandaş yakınlaşmasını sağlamakla kalmaz, sivil toplum kuruluşları, dernekler ve çeşitli örgütler 'ortak iyi'nin oluşması için, bu işbirliğinde yerlerini almaktadırlar (Plamper, ty:140, 157). E-devlet uygulamaları devleti daha etkin bir yapıya kavuşturacağı düşünülmektedir. Bu uygulamalar ile vatandaşların devlet ile olan ilişkilerinde arandığı istikrar, güvenilirlik ve hız özelliklerini bünyesinde toplayan, girişimcileri ve ilgilileri destekleyici bir güce sahip anlayış anlatılmak istenmektedir (Alptürk, 2002:33).

E-devlet uygulamaları ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar şunlardır (TÜSIAD, 2001:135); 1-

Harcamalarda tasarruf sağlamak, 2-Kağıt işlerini kontrol altına almak, 3-Şeffaflık, 4-Kaliteli hizmet, 5-7 gün 24 saat hizmet, 6-Katılımı artırmak, 7-Kolay, hızlı ve rahat erişimi sağlamak.

3.1.2.1.E-Devlet Uygulamalarının

Yararları: Başlangıçta e-devlet projeleri ile bilgi teknolojilerinin devlet hizmetlerine entegre edilmesi, böylece hizmet sunumunun etkin ve verimli hale getirilmesidir. Oysa bugün gelinen noktada e-devlet proje ve uygulamaları zihinsel bir değişiklik ile beraber, devletin tüm kurum ve kuruluşlarının yeniden yapılandırılması gereğini ortaya çıkarmıştır (Bkz:Kırçova, 2003:23-30, 113-122). Kurulan ağ teknolojileri ile geleneksel devlet yapısında yaşanan sorunlar aşılacaktır. Hizmet maliyetlerinin düşmesiyle daha fazla kişi ve kuruma aynı anda ve farklı mekanlarda hizmet sunmak ve sunulan hizmetin kalitesini artıracaktır. *E-devlet uygulamaları ile; ekonomik büyümeye katkı sağlanacak, ticari yaşam kolaylaşacak, dış pazarlarda daha fazla devlet desteği hissedilecek, girişimcilik faaliyetleri kolaylaşacak, ekonomide bürokrasi azalacak, yabancı sermaye girişi artacak, ülkenin tanıtımı kolaylaşacak, kamu işletmelerinde etkinlik artacak, devlet hizmetleri iyileşecek, kayıtdışı önlenecek ve yönetime vatandaş katılımı sağlanacaktır.*

3.1.2.2.Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları: Kamu yönetiminde saydamlık, müşteri odaklılık, diyalog ve kalite kavramlarının ön plana çıktığı 21. yüzyılda, vergi idaresinin etkinliği yönünde birçok ülkede idarenin yapısını, mükellef haklarını ve idare-mükellef ilişkilerini yeni bir bakış açısıyla düzenleyen yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin; ABD’de Gelir İdaresi (IRS)’nin Yeniden Yapılanması ve Reform Kanunu 22 Temmuz 1998’de Kongre tarafından kabul edilmiştir. Bu kanuna göre idarenin

görevi vergi toplamaktan öte, kaliteli hizmet sunmaktır. Fransa’nın Gelir İdaresi basitlik, şeffaflık, yeni teknolojilerin adaptasyonu ve yapılandırılması, diyalog ve deneyimler eksenindeki reformlara ağırlık vermiştir. İngiltere’de 1999-2000 döneminden itibaren internet üzerinden beyanname düzenleme ve tevdi etme sistemi başlatılmıştır (TOBB, 2001:52-56).

“Türkiye’nin Bilgi Toplumuna Dönüşüm Politikası” e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Politika belgesinde, Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşüm vizyonu; *“Bilim ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelmiş, bilgi ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanan, bilgiye dayalı karar alma süreçleriyle daha fazla değer üreten, küresel rekabette başarılı ve refah düzeyi yüksek bir ülke olmak”* şeklinde belirlenmiştir (DPT, 2006:3).

Türkiye internet ile 1993 yılında tanışmış olmasına rağmen, kronolojik olarak incelendiğinde e-devlet uygulamalarına 1998 yılında başlandığı söylenebilir. Kamunun bilgisayar ile tanışması, maaş bordroları ile gerçekleşmiş, bu uygulamayı personel bilgi sistemi izlemiştir. Proje bazlı ilk çalışma 1997’de başlatılan Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı (TUENA) Projesidir. Avrupa Komisyonu’nun Şubat 2001’de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta ve Türkiye için e-Avrupa benzeri bir eylem planı oluşturmak amacıyla davette bulunmuştur. 23-24 Mart 2001’de e-Avrupa+ girişimi görüşülüp, onaylanmıştır. Türkiye ise 116 Haziran 2001’de e-Avrupa+ girişimine resmen katıldığını belirtmiştir. Bu süreçte sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla TÜBİTAK liderliğinde e-Türkiye veya e-Devlet adı altında birçok çalışma başlatılmıştır (Nohutçu-Demirel, 2005:35-36). Gelir İdaresi’nde hedef e-

mükellef projesidir. Bu projenin uygulanması ile mükellefler, beyannameden denetime kadar her işlem internet üzerinden gerçekleştirilecektir. E- kimlik, e-beyanname, e-defter, e-kayıt, e-fatura, e-belge, e-mükellef uygulamaları ile vatandaş ve devletin harcamaları azalacak, daha hızlı ve daha kolay bir şekilde işlemler ağ üzerinden gerçekleştirilecektir.

3.2.Gelir İdaresinde Reform İhtiyacı

8.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Gelir İdaresi'nin çok kapsamlı bir çerçevesi (DPT, 2001b:52) çizilmesine rağmen, idarenin yapısal, etkinlik ve verimlilik sorunları halen devam etmektedir. Türk Gelir İdaresinin sorunları ve bunların çözümüne ilişkin akademisyenler, bürokratlar ve kurum denetim elemanları başta olmak üzere farklı kurum ve kuruluşlardan çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinin karmaşık olması, esnek ve etkin olmaması, eşitsizlik ve adaletsizlik içermesi, vergi reformunu teşvik eden unsurlardır (Coşar, 2003:62; Khalilzadeh-Shah, 1998:45; Öz, 2002:135; Orakçal, 1993:31).

7 Temmuz 2006 tarihli T.C.Başbakanlığın IMF'ye sunduğu niyet mektubu madde 14'te vergi reformu ile ilgili şöyle denilmektedir; "*Vergi reformu hükümetimiz için kilit öneme sahiptir. Söz konusu reformun temel amaçları vergi yapısının basitleştirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi kayıp ve kaçığının azaltılması amacıyla uygulamanın güçlendirilmesidir*" (T.C.Başbakanlık, 2006:8-9; Bozkır-Tekin, 2003:137). Dünyadaki ekonomik ve teknolojik hareketliliğe paralel olarak, Gelir İdaresi'nin de tıpkı Merkez Bankaları gibi gerçek anlamda bağımsız bir yapılanmaya gitmesi gerekmektedir (Eyüpgiller, 2001:126). Parçalı, katı esas ve usullerle çalışan, yoğun ve etkin

olmayan bir denetim, mali saydamlık ve hesap verilebilirlikten yoksun ve girdi odaklı bütçeleme anlayışının daha fazla sürdürülemeyeceği, herkes tarafından benimsenmeye başlamıştır. Dolayısıyla değişmeyen tek şeyin değişimin ta kendisi olduğu günümüzde, kamu maliyesi alanında da düzenlemelere gidilmektedir ve bu düzenlemeler sonucunda Gelir İdaresi'nin yeniden yapılandırılması sonucunda kayıtdışı ekonomi ile mücadele çalışmaları daha etkin hale geleceği düşünülmektedir (Kesik, 2005:130; T.C.Başbakanlık, 2003:131; Tıktık, 2004:sy; Özçelik, 2003:93).

3.3.Vergi Dairelerinin Otomasyonu Projeleri

Elektronik belgeler yer ve zamandan bağımsız olarak sınırsız bir hareketliliğe sahiptir. Dünyanın her yerinden istenildiği gün ve saatte bu belgelere ulaşılabilir (Beder, 2005:9). Bugün Gelir İdaresi Başkanlığı web sitesinde teşkilat ve görevlerine ilişkin bilgi verilmekte, vergi takvimi ve istatistikleri yayınlanmakta, vergi ile ilgili mevzuat ve beyanname rehberlerine yer verilmektedir. İletişim bilgilerinin de yer aldığı siteden, internet vergi dairesine ulaşılabilenkte, e-beyanname uygulaması ile vergi beyannameleri, tahakkuku ve ödeme işlemleri elektronik ortamda gerçekleştirilebilmektedir (DPT, 2005:78). İnternet vergi dairesi sayfasından, herhangi bir vergi dairesine gitmeden şu işlemler yapılabilmektedir; e-Beyanname, Btrans, Kurumlar Vergisi Dairesi, Vergi Kimlik Numarası Sorgulama, Gecikme Faizi Hesaplama, Gelir Vergisi Hesaplama, Motorlu Taşıtlar Vergisi Hesaplama, Motorlu Taşıt Sorgulaması, Kasko Değerleri, Yurtdışı Çıkış Yasağı Sorgulama.

3.3.1.VEDOP-I Projesi

VEDOP-I Projesi kurum çalışanlarına yönelik olarak hazırlanmış, 1998 yılında 22 il merkezinde ve 155 vergi dairesinde

uygulamaya geçirilmiştir. Vergi dairesinin tüm işlemleri bilgisayarlar ile yapılarak, iş yükünün azaltılması, etkinlik ve verimliliğin artırılması, bilgisayar ortamından toplanan bilgilerden sağlıklı bir karar destek ve yönetim bilgi sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Proje ile evrak girişinden başlayarak, tahakkuk, tahsilat, borç sorgulaması, muhasebe ve haciz işlemleri gibi vergi dairesinin yapması gereken işlemler, bilgisayar ortamında izlenerek, bankalar tarafından tahsil edilen vergiler elektronik ortamda mükellef hesaplarına (EBTİS) aktarılmaktadır. Bu proje ile Gelir İdaresi, e-devlet'in gerçekleştirilebilmesi için öncelikle gereken kurum içi otomasyonunu büyük ölçüde tamamlayarak, e-kurum olma sürecinde önemli bir aşama kaydetmiştir.

3.3.2.VEDOP-II Projesi

Maliye Bakanlığı VEDOP-II Projesi ile bilgi ekonomisinde yaşanan gelişmelerin getirdiği küresel rekabet koşullarına ayak uydurarak, vatandaşların (mükelleflerin) artan talep ve beklentilerini karşılamak istemektedir. *VEDOP-II, içeriği ve tüm Türkiye çapında sağladığı hizmetler ile e-Devlet dönüşümüne yönelik diğer kamu projelerinin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamakta olup, pek çok kamu projesi için örnek teşkil etmektedir.* VEDOP-II ile Gelir İdaresinin hizmet ve faaliyetlerinde şeffaflık, etkinlik ve mükellef odaklılık sağlanmak istenmektedir. Proje kapsamında geliştirilen e-Beyanname uygulaması ile vatandaşların vergi beyanmelerini internet üzerinden verebilmesi mümkün hale gelmiştir. Uygulamanın ileride vergi daireleri aracılığıyla sağlanan diğer hizmet alanlarına da yaygınlaştırılarak mükelleflerin vergi dairelerinden aldıkları tüm hizmetlerin elektronik ortamdan

sunulması hedeflenmektedir. e-Beyanname uygulamasına internet aracılığıyla güvenli erişimi destekleyen şifrelenmiş veri transferi ve sayısal imza kullanımı Açık Anahtar Altyapısı (PKI) kullanılarak mümkün hale getirilmektedir. Mükelleflerin e-Beyanname uygulamasında karşılaşılabilecekleri sorunların çözülmesi ve ihtiyaç duyabilecekleri desteğin sağlanmasına yönelik çağrı merkezi kurulması öngörülmüştür.

Çözüm kapsamında gerçekleştirilen bir diğer önemli uygulama mali kayıtlara ilişkin veri ambarının oluşturulması. *Bu veri ambarı aracılığıyla vergi gelirlerinin ve kayıtların etkin denetimi sağlanarak, tüm mali hareketlerin kontrol altına alınması mümkün hale gelmektedir. Vergi gelirlerinin kontrol altına alınması ve izlenmesi ile kaçak ve kayıplar en aza indirilerek, kayıt dışı ekonomi kontrol altına alınmakta ve ekonomik büyümeye katkı sağlanmaktadır.*

VEDOP-II ile etkin ve sürekli vergi kontrollerinin yapılmasına yönelik olarak tüm ülke geneline yayılan Vergi Denetmeni Birimleri'nin taşınabilir bilgisayarlar ile donatılarak iletişim ağına katılması sağlanmıştır. Böylece denetim sonuçları kısa sürede etkin ve kısa sürede alınmakta ve değerlendirilmektedir.

Vergi dairelerinin otomasyonu ile çalışanların faaliyetlerini daha kolay ve hızlı biçimde gerçekleştirmesi mümkün hale getirilmekte, performans ve personel memnuniyeti artmaktadır. Projenin, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı için önemli katkılarından birisi de; *proje kapsamında yaklaşık 15 bin kurum personelinin bilgisayar okur-yazarlığı ve sistemin kullanımıyla ilgili eğitimi almış olmaktadır.*

3.3.3.VEDOP'un E-Devlet Bileşenleri

3.3.3.1.Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Sistemi (EBTİS):

VEDOP öncesinde, vergi tahsilat yetkisinin verildiği 19 bankaya yapılan vergi ödemelerinin mükellef hesaplarına işlenmesi, banka şubelerinden kağıt ortamında gelen alımların elle girişi yapılarak sağlanmaktaydı. VEDOP ile Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Sistemi (EBTİS) geliştirilerek, bankalar tarafından yapılan vergi tahsilatlarının, bankaların bilgi işlem merkezlerinden GGM'ne web tabanlı uygulamalar aracılığı ile elektronik olarak gönderilmesi ve vergi dairelerinde mükellef hesaplarına otomatik olarak işlenmesi sağlanmıştır. Bu sayede her yıl yaklaşık 24 milyon banka makbuzunun tekrar elle girişinin yapılması önlenerek hata payı azaltılmış ve çabukluk sağlanmıştır. Ayrıca EBTİS ile makbuz bilgilerinin elle girişinin önlenmesi neticesinde vergi dairelerinde her yıl yaklaşık 2000 adam-ay'lık bir iş gücü tasarrufu sağlanmıştır. Böylece hem işlemler daha doğru ve çabuk yapılmaya başlanmış, hem de idareye önemli ölçüde ekonomik kazanım sağlanmıştır.

3.3.3.2.Gümrükler Müsteşarlığı Bağlantı Sistemi (GÜMBİS): Gelir İdaresi Başkanlığı ile Gümrükler Genel Müdürlüğü arasında yapılan protokol ile, Gümrük Çıkış Beyannamelerinin Gümrükler Genel Müdürlüğünden Gelir İdaresi Başkanlığı bilgi işlem merkezine web tabanlı uygulamalar aracılığıyla elektronik ortamda aktarılması ve vergi dairelerinin bu bilgileri intranet üzerinden sorgulaması imkanı sağlanmıştır. Hazırlanan iç genelgelerle, vergi dairelerinin merkezi gümrük sorgulamalarına resmi evrak statüsü kazandırılmış, böylece vergi daireleri ile gümrük idareleri arasında yıllık ortalama 1.000.000 yazışma gerekliliği ortadan kaldırılarak mükelleflerin vergi dairelerindeki hizmet süreleri çok önemli ölçüde azaltılmıştır.

3.3.3.3.Internet Vergi Dairesi (İnternet VD): Mükelleflerle daha iyi iletişim kurmak, Gelir İdaresi Başkanlığınca yapılan çalışmaların mükelleflere, araştırmacılara ve diğer ilgililere daha iyi anlatılması ve çalışma sonuçlarının daha seri bir şekilde duyurulması amacıyla 1999 yılı Mart ayında Başkanlığın internet sayfası hizmete açılarak daha saydam bir vergi idaresinin ilk adımları atılmıştır

3.3.3.4.Elektronik Muhasebe Kayıtları Arşiv Sistemi (EMKAS): Bakanlıkça belirlenen işlem hacmi büyük kurumsal mükelleflere ait defter ve belgelerin elektronik ortamda alınarak kağıt yerine, manyetik ortamlarda arşivlenmesini ve denetime sunulmasını sağlayacak olan sistemdir. EMKAS'ın gerçekleştirilmesi ile yıllık yaklaşık 19,000 ton kağıt (355,000 ağaç) tasarruf yapılacaktır.. Bu tasarrufun ekonomik değeri yaklaşık yıllık 8.7 milyon dolardır.

3.4.E-Mükellef Projesi

E-Mükellef projesi, e-Devlet projesinin Gelir İdaresi ayağındaki nihai hedefidir. Mükelleflerin fiziki ortamda vergi dairesi ile ilişkisi kesilmekte ve böylece işgücü, zaman, kağıt tasarrufları sağlanmaktadır. Vergisel işlemlerde hem vatandaş için hem de devlet için kolaylık ve basitlik getiren bu "*düzenlemenin asıl amacının GSMH'nin kayıtdışı ekonomi olarak adlandırılan bölümünün tespit edilmesi ve kayıtdışı işlem yapan mükelleflerin kayıt altına alınarak, ödemeleri gereken vergilerin ödenmesini sağlamak*" (Yetkiner, 2006:41)olarak açıklanabilir.

213 sayılı Vergi Usul Kanununun (31.07.2004 tarih, 25539 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan [5228 sayılı Kanun](#)un 8 inci maddesiyle değişik) mükerrer 257. maddesinin birinci fıkrasının (4) numaralı bendi; "...vergi

beyannameleri ve bildirimlerin, şifre, elektronik imza veya diğer güvenlik araçları konulmak suretiyle İnternet de dahil olmak üzere her türlü elektronik bilgi iletişim araç ve ortamında verilmesi, beyanname ve bildirimlerin yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişiler aracı kılınarak gönderilmesi hususlarında izin vermeye veya zorunluluk getirmeye, beyanname, bildirim ve bilgilerin aktarımında uyulacak format ve standartlar ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları tespit etmeye, bu zorunluluğu beyanname, bildirim veya bilgi çeşitleri, mükellef grupları ve faaliyet konuları itibarıyla ayrı ayrı uygulamaya...” şeklinde değiştirilmiştir.

E-Mükellef projesine ulaşmak için uygulanacak projeler: Gelir İdaresi Başkanlığı'nın uyguladığı ve uygulayacağı vergi kimlik numarası, e-Beyanname, e-Belge, e-Defter, e-Kayıt, e-İmza, e-Denetim ve Sosyal Güvenlik Kurumu uygulamalarından e-Bildirge ve e-Sigorta projeleridir. Bilgi ekonomisinin, devletin yeniden yapılandırılmasında oynadığı rol çerçevesinde, e-Devlet projelerinin asıl amacı; Türkiye milli gelirinin yarısı kadar olan kayıtdışı ekonominin boyutlarını tespit etmek ve derhal alınacak önlemlere ağırlık vermektir.

3.4.1. Vergi Kimlik Numarası

4358 sayılı Vergi Kimlik Numarasının Yaygınlaştırılması Hakkında Kanun'un 2.maddesine göre: Vergi kimlik numarası ile, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 8.maddesine göre gerçek ve tüzel kişilere verilen vergi numarası ifade edilir. Kamu idare ve müesseseleri ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Maliye Bakanlığı'na belirlenecek işlemlerin yapılması sırasında, bu işlemlere muhatap veya taraf olan gerçek ve tüzel kişilerin vergi kimlik numarasını tespit etmek ve bunu ilgili belge, hesap ve kayıtlarda ibraz etmek zorundadır. VUK 262 sıra nolu Genel

Tebliğinde vergi kimlik numarasını kullanacak olanlar şunlardır; 1-Mevcut ve yeni kurulacak sermaye şirketlerinin ortakları, yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile genel müdürleri, 2-Motorlu taşıt alan ve satanlar, 3-Gayrimenkul alan ve satanlar, lehine ipotek tesis edilenler, bina inşa ettirenler (Kaya, 2006:100), 4-Bankacılık işlemlerinden yararlananlardır.

Vergi kimlik numarasına geçiş ile, kayıtlara girmeyen alım, satım, nakil, havale, takas gibi işlemler, artık kayıtlara girmektedir. Bu zorunluluk, kamu finansmanı, kayıtdışı ekonomi, devlet-vatandaş yakınlaşması ve istatistiki bilgiler açısından önemlidir. VEDOP kapsamında yaklaşık 950 vergi dairesinden on-line Vergi Kimlik Numarası verilmektedir. Daha önce verilen vergi kimlik (sicil) numaraları yürürlükten kaldırılacak ve yerine MERNİS Projesine göre verilen Vatandaşlık Numarası vergileme işlemlerinde geçerli olacaktır (Tuncer, 2006:20).

3.4.2. E-Belge, E-Defter, E-Kayıt, E-Beyanname, E-Denetim

E-Belge; tüm mal ve hizmet alımları ile giderlerinin elektronik ortamda belgelenmesidir. E-Defter; şekil hükümlerinden bağımsız olarak VUK'a göre düzenlenmesi zorunlu olan belgelerde yer alan bilgileri içerir. Bilgisayarlı muhasebe programları ile e-Belgelerin tamamının ayrıntılı bir şekilde e-Kayıtın yapıldığı yerdir. E-Defter ve e-Belge sisteminde elektronik defter ve belgelerin değiştirilememesi, bozulmaması, silinememesi, okunamaz hale getirilememesi, erişilememesi konularında önlemlerin alınması gerekir. Bu sistem defter ve belgelerin çağırılması ve basılması işlemlerini de yapmalıdır. Sistem elektronik defter ve belgelerin eksiksiz ve kolaylıkla okunabilir kağıt

baskılarını yapabilmelidir. Bu uygulamadan yararlanan mükellefler, defter ve belgeleri istedikleri formatta tutabileceklerdir. Mükellefler, elektronik defter ve belgeleri DVD-R'lara kaydedecekler ve belirtilen dönemde Gelir İdaresine göndereceklerdir (Karadeniz, 2006:79). *E-Kayıt*; elektronik ortamda tutulan ve elektronik defter ve belgeleri oluşturan, elektronik yöntemlerle erişilen ve işlenen en küçük bilgi ögesidir.

E-Mükellef projesinin başlangıç noktasını oluşturan *e-Beyanname*, 5228 sayılı kanunun 8.maddesiyle Vergi Usul Kanunu'nun 257.maddesinin 4 nolu bendinde yapılan değişiklikle, Türk Vergi Sistemi'ne girmiş bulunmaktadır. *Beyannamelerin elektronik ortamda gönderilmesi uygulamasına 1 Ekim 2004 tarihinden itibaren başlanmıştır. Bu uygulama tam otomasyona geçmiş vergi dairelerine verilecek beyannameleri kapsar.* 346 No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile daha önce isteğe bağlı olarak gönderilmesi mümkün olan beyannamelerden bir kısmının internet ortamında gönderilmesi zorunlu hale getirilmiş ve ayrıca tam otomasyonlu olmayan vergi dairesi mükellefleri ve aracılık yetkisi almak isteyen meslek mensuplarına kullanıcı kodu, parola ve şifre verilmesi olanağı sağlanmıştır. 3568 sayılı Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu uyarınca çıkarılan tebliğlere göre aktif büyüklükleri veya net satış gelirlerinin belli bir tutarın üzerinde olması nedeniyle beyannamelerini meslek mensubuna imzalatmak zorunluluğu bulunmayan mükellefler istemeleri halinde beyannamelerini elektronik ortamda doğrudan kendileri gönderebileceklerdir (http://www.kobifinans.com.tr/bilgi_merk_ezi/020504/4832/9 Erişim Tarihi 05.10.2006). Böylece mükellefin yıllar

itibariyle cirosu, aktifleri ve diğer verileri Maliye Bakanlığı'nın veri ambarına aktarılacaktır.

Elektronik beyanname gönderme aracılık yetkisi almak isteyen meslek mensupları [Elektronik Beyanname Gönderme Aracılık Yetkisi Talep Formu ve Taahhütnamesini](#) doldurarak bağlı buldukları vergi dairesine bizzat, tüzel kişilik şeklinde faaliyette bulunanların ise kanuni temsilcilerinin müracaat etmeleri gerekecektir. Mükelleflerin ise söz konusu uygulamadan yararlanabilmesi için, bağlı buldukları vergi dairelerine [Elektronik Beyanname Gönderme Talep Formu ve Taahhütnamesini](#) doldurarak müracaat etmeleri gerekmektedir.

İsteğe bağlı olarak gönderilebilecek beyannameler; Katma Değer Vergisi (1 ve 2 No'lu), Muhtasar, Damga Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Beyannameleridir. Zorunlu olarak gönderilecek beyannameler ise; Özel Tüketim Vergisi (2a beyannamesi hariç), Özel İletişim Vergisi, Şans Oyunları Vergisi, Yıllık Gelir ve Kurumlar Vergileri ve Geçici Vergi Beyannameleridir. İnternet üzerinden zorunlu olarak gönderilmesi gereken beyannameleri göndermeyenler hakkında Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 355.maddesi uyarınca Özel Usulsüzlük cezası uygulanacaktır (http://www.alomaliye.com/fethi_aygun_e_beyanname.htm Erişim Tarihi 05.10.2006).

E-Beyanname uygulamasından beklenen somut yararlar şunlardır (DPT, 2005:79-80);

1-Her yıl 6000 ton kağıt tasarrufu (yaklaşık 117000 ağaç ve 3 milyon\$/Yıl), 2-Vergi dairesi banko işlemlerin iş yükünün hafifletilmesi ile diğer işlemler için yıllık 14000 adam/ay (4.2 milyon \$9 işgücü tasarrufu, 3-Vergi mükelleflerinin beyanları ile üçüncü kişilerden alınan bilgilerin karşılıklı kontrol edilerek, vergi

kayıp ve kaçığının önlenmesi, 4-Vergi tabanının yaygınlaşması, 5-Vergi politikalarını ve denetim stratejilerini oluşturmaya dönük bilgi desteğinin sağlanması. 6-Diğer kurum ve kuruluşlar ile çevrimiçi, doğru, hızlı veri iletişimi ve paylaşımının sağlanması, 7-İnternet tabanlı merkezi vergi daireleri (eVDO) uygulaması ile vergi dairesi duvarlarının kalkarak, Türkiye Vergi Dairesinin gerçekleştirilmesidir.

E-Beyanname uygulamasının başladığı 1.10.2004 tarihinden 31.07.2005 tarihine kadar 26.172 mükellef ile 26.249 meslek mensubu şifre almış, 8.078.475 adet beyanname elektronik ortamda gönderilmiştir. Şimdilik zorunlu olmayan bu uygulama ile alınan beyannamelerin, otomasyonlu vergi dairelerinde alınan beyannameleri oranı %60 kadardır. Projenin hedefi 75.000.000 beyannamenin elektronik ortamda alınarak, kağıt kullanımının tamamen ortadan kaldırılmasıdır. *Uygulamanın uzun vadeli amacı; mükellefin her türlü işlem ve bunlara ilişkin sonuçların belirli zaman aralıkları ile mükellef ve sektörler bazında karşılaştırılarak, istatistiki olarak elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ve kullanılmasıdır. Ekonomi içerisindeki tüm faaliyetler, rahatlıkla kayıtlardan izlenebilecek, kontrol edilebilecek ve denetlenebilecek ve böylece vergi kayıp ve kaçakları asgari düzeye çekilmiş olacaktır.*

E-Denetim; e-Defter, e-Belge, e-Kayıt ve e-Beyannamelerin elektronik ortamda vergi denetim birimlerince denetleme işleminin gerçekleştirilmesidir. VUK 253. ve 254.maddelerine göre denetim elemanları, fiziki ortamda ibraz edilen yasal defter ve belgelerin üzerinden denetleme işlemlerini gerçekleştirirler Ancak yapılan yeni düzenlemeler ile en azından şimdilik bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerin, yasal defter, belge ve kayıtları, elektronik ortama

taşınarak, uygulama başlatılmaktadır. Uygulamanın ilerleyen zamanlarda diğer mükellefleri de kapsayacağı açıktır. Yoksa e-Mükellef projesinin sağlıklı sonuçlar vermesi beklenemez (Yetkiner, 2006:47). Sistem ile toplam verginin yüzde 95'ini toplayan 300 vergi dairesindeki bilgi girişleri online olarak vergi denetmenleri tarafından izlenebilecektir (<http://www.malihaber.com/modules.php?name=News&file=article&sid=134> Erişim Tarihi 11.09.2006).

Türkiye'de dar olan beyan yükümlülüğünü genişletmek gerekir. Popülist yaklaşımlardan vazgeçilerek gelirin düzeyi, mükellefin kişisel özellikleri beyanda esas olmalıdır. Yoksa tüm bu uygulamalar vergi tabanını genişletmekte yetersiz kalacaktır (Batirel, 2001:7).

3.4.3.E-Bildirge ve E-Sigorta

E-Devlet projeleri arasında önemli bir yer tutan ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından gerçekleştirilen e-Bildirge ve e-Sigorta konusunda da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu proje ile Aylık Prim ve Hizmet Belgesi 1 Mayıs 2004'ten itibaren internet üzerinden verilmeye başlanmıştır. Böylece bildirgeler her an internetten güvenli bir şekilde verilmekte, zaman ve işgücünden tasarruf edilmektedir. Ayrıca işyerlerinin prim, idari para cezası, işsizlik gibi borçları da internetten izlenebilmekte, işyeri ile ilgili tüm tahakkuk ve tahsilat bilgilerine erişilebilmektedir (DPT, 2005:104; Çetin, 2002:16). *E-Bildirge uygulaması ile işveren ve sigortalının kurum hizmetlerinden yararlanmasında kolaylıklar getirirken, kayıtdışı istihdam konusunda da gerçekçi istatistiki bilgiler her an edinilebilmektedir.*

Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından gerçekleştirilen bir başka uygulama da e-Sigortadır. E-Bildirge dışında daha kapsamlı bir proje olan e-Sigorta projesi

ile kurum çalışanları, diğer kamu kurum ve kuruluşları yanı sıra iş dünyası ve vatandaşlar yararlanabilmektedirler. E-Sigorta kapsamında tutulan her türlü bilginin bir merkezde toplanmasını ve anında Türkiye genelinden ulaşılabilmesini sağlayan geniş kapsamlı bir otomasyon projesidir. 2005 yılında 6 milyon 250 bin sigortalının 5 milyon 350 bininin bilgisi e-bildirge ile gelmiştir. Bunun anlamı toplam bildirelerin yaklaşık %80'ini elle işlem yapmaksızın elektronik ortamda yapılması demektir. Bu uygulamanın kazanımları; öncelikle %85'lik bir işgücü tasarrufu sağlanmıştır. Hizmet belgelerinin girişi açısından %85'lik bir veri girişi sağlanmıştır. Daha önceden 8 ay geriden bilgisayar sistemlerine işlenen sigortalı bilgileri artık %99,5 gibi oranla aynı ay içerisinde bilgisayar sistemlerine işlenmektedir

(<http://www.malihaber.com/modules.php?name=News&file=article&sid=134>

Erişim Tarihi 05.10.2006).

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kayıtdışı ekonomi bugünün dünyasında yalnızca Türkiye ve az gelişmiş-gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sorunu değil; gelişmiş ülkelerin, uluslararası sermayenin, uluslararası kurum ve kuruluşların da ilgilenmek zorunda olduğu ciddi bir sorundur.

Türkiye ekonomisinde yasal veya yasadışı faaliyetlerden dolayı kayıtdışında gösterilen faaliyetler, bugün itibariyle milli gelirin yarısı kadar bir tutara ulaşmıştır. Bu durum, vergilemede adalet ilkesini ve serbest rekabet işleyişini zedelerken; diğer taraftan kayıtdışından alınamayan vergilerin yükü, kayıtlı ve belli kesimlerin (sabit gelirli gibi) üzerine yüklenmekte veya enflasyonist baskı oluşturan emisyonu gidilmekte veya gelir adaletsizliğine neden olan borçlanmaya başvurulmaktadır.

Görüldüğü üzere kayıtdışı ekonominin neden olduğu gelir kaybının alternatifleri, ekonomik ve sosyal yaşamda çok farklı olumsuzluklar yaratmaktadır.

İnternet ve bilişim teknolojilerinin etkin olarak kullanıldığı bilgi ekonomisini, devlet yönetim ve tekniklerine taşıyan e-devlet uygulamaları; bugüne kadar zihinlerde oluşan devlet olgusunu tamamen değiştirmektedir. Bu yeni devlet anlayışında kamunun hizmetlerinde kalite artmakta, taraflar açısından zamandan tasarruf edilmekte, kamu hizmetlerine müşteri odaklılık gelmekte, internet ortamında kamu hizmetlerinden yararlanılmakta ve erişilmek istenen bilgi ve belgeye anında ve her yerde ulaşılmakta, kayıtdışındaki faaliyetler kayıtlı hale getirilmekte, güvenli ve gerçekçi istatistikî bilgilere ulaşılmakta, kamu kurumları arasında koordinasyon sağlanmakta, kamu hizmetlerine vatandaşın katılımı sağlanmakta, ülkenin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Kayıtdışı ekonomiyi önleme konusunda Gelir İdaresi Başkanlığı, e-Devlet uygulamalarını samimiyetle başlatmış bulunmaktadır. Vergi Dairelerinin Otomasyonu Projeleri olan VEDOP-I ve VEDOP-II projeleri, bilgi ekonomisinin bileşenlerinin kullanılmasını sağlamıştır. Bu projelerin geçerliliğini sürdürmesi ve ayakta durabilmesi için, e-Mükellef nihai projesinin mutlaka gerçekleştirilmesi gerekmektedir. E-Mükellef projesinin gerçekleştirilmesi için e-Belge, e-Kayıt, e-Defter, e-Beyanname ve e-Denetim projeleri de devreye girmiştir. Ayrıca şu anda altyapı çalışmalarının sonlarına gelinen e-imza projesi de ilerleyen zamanlarda devreye girecektir. Gelir İdaresi'nin dışında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun da e-Bildirge ve e-Sigorta projeleri, e-Mükellef projesinin

gerçekleştirilmesinde kullanılacak uygulamalardandır.

Öncelikle anılan e-Devlet uygulamaları, kayıtdışı ekonominin tespit edilmesi ve boyutlarının ölçülmesi konusunda önemli katkılar sağlayacaktır. Ardından esas hedefi olan kayıtdışı ekonominin nedenlerine eğilerek, önlenmesi ve boyutunun küçültülmesini gerçekleştirecektir.

Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından uygulanan e-Devlet uygulamaları, ekonomide kayıtlı mükelleflerin tüm işlemlerini ve bilgilerini, elektronik ortamda edinme, kontrol etme, faydalanma ve denetleme gibi işlemleri gerçekleştirmede, devlete ve vatandaşlarına kolaylıklar sağlayacaktır. Dolayısıyla e-devlet uygulamalarının Gelir İdaresi'ne yansıyan etkinliklerinde; öncelikle kayıtlı mükelleflerin kayıtdışında yürüttüğü faaliyetleri sona erecektir. Kayıt içine almadığı ekonomik faaliyetler, alım-satımlar, işçi istihdamları, kayıtlardan kaçırıldığı giderler veya kayıtlarına kanuni ödemeler olarak yansıttığı ama aslında kanuni olmayan ödemeler, e-Devlet uygulamalarının Gelir İdaresi ayağında uygulanan e-Mükellef projesi ile, artık kayıtlara alınmak zorunda kalınacaktır.

Peki kayıtlı olmayan ve mükellef de sayılmayan gerçek ve tüzel kişilerin kayıtdışı faaliyetleri konusunda e-Mükellef projesinin herhangi bir etkinliği olabilir mi? Bu soruya kısa ve orta vadede evet demek olanaksızdır. Çünkü; bu faaliyetlerin tespit edilip sonlandırılmasında, Gelir İdaresi'nin olanakları sınırlıdır. Dolayısıyla *tek başına e-Mükellef projesi ile ülkedeki mevcut kayıtdışı işlem ve eylemlere müdahale edilmesi, gerekli önlemler ve yaptırımlar ile asgari seviyeye düşürülmesi olanaksızdır.*

E-Mükellef projesinin diğer kamu kurum ve kuruluşlarının projeleri ile

eşgüdümlü uygulanması, diğer hukuki alanlarda yeni düzenlemelere gidilmesi, vatandaş desteğinin sağlanması, kayıtdışı ekonomi ile mücadelede etki olarak rol oynayacaktır. Ancak kayıtdışı ekonominin varolmasına ve büyümesine etken olan birçok faktörün etkilerinin minimize edilmesi gerekir. Kayıtdışı ekonominin önlenmesinde e-Mükellef uygulamalarını kolaylaştıracak, hızlandıracak, yaygınlaştıracak faktörler şunlardır:

1-Vergi yükü tabana yayılmalıdır. Türkiye'de vergi yükü fazla değildir. GSYİH içinde toplanan vergi gelirlerinin payını anlatmada kullanılan vergi yükü (% olarak) Türkiye'de 32.3, OECD (toplam) ülkelerinde 36.3, Avrupa Birliği (19) ülkelerinde ise 39.4'tür. Rakamlar Türkiye'de vergi yükünün ağır olmadığını anlatsa da; gerek dolaylı ve gerekse dolaysız vergilerin ülkedeki yüklenicileri sürekli olarak aynı kalmakta, ancak kamu harcamaları sürekli olarak artmaktadır. Artan bu harcamalar, toplumun belli kesimleri tarafından karşılandığı için; mükellefler sayısı artmamasına rağmen, vergi yükü giderek bu kesim aleyhine artmaktadır.

2-Vergi sitemi mali anestezi etkisi yaratan dolaylı vergilerin ağırlığından kurtarılmalıdır. Toplanan vergilerin yaklaşık olarak %73'ünü daha çok harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler karşılamaktadır. Dolaylı vergilerin oranı sabit olduğu için, zengin olsun yoksul olsun herkesten aynı miktarda alınır. Bu ise dolaylı vergilerin adaletsizliğini ortaya koyar. Oysa ki; gelişmiş ülkelerin vergi sistemleri, dolaysız vergiler ağırlıklıdır ve daha adildir.

3-Vergi oranları düşürülmelidir. Türkiye'de gerek gelirler ve gerekse harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranı, ekonominin gelişmişlik seviyesine göre fazladır. Vergi oranlarının artırılması, aslında vergi gelirlerini bir

yere kadar artırmakta, ama belli bir noktadan sonra artırılan vergi oranları, vergi hasılatının düşmesine neden olmaktadır. Artan vergi oranları, beraberinde kayıtdışılığı da getirmektedir. O nedenle vergi oranları ekonominin gelişmişlik seviyesine uygun olarak makul bir orana düşürülmelidir. Böylece vergi hasılatı da artacaktır.

4-Vergi muafiyet, istisna ve indirim müesseselerinin alanları daraltılmalıdır. Türk Vergi Sistemi içinde vergisel teşvik unsurları, geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu uygulamalar verginin verimini düşürmekle ve vergi gelirlerini azaltmakla kalmaz, mükelleflerin gönüllü uyumunu engeller. Bu uygulamaların alanının daraltılması, adalet ilkesine de uygundur.

5-Kamu harcamalarında fayda-maliyet analizine dikkat etmek gerekir. Devlet gelirlerini toplarken, dürüst mükellefler üzerinde egemenlik ve yaptırım haklarını kullanmaktadır. Her türlü zorbalığı kullandıktan sonra devlet harcamalarını rasyonel olmayan ve verimsiz alanlarda yapması, kaynakların etkinliğini azaltır ve israfa yol açar. Yapılan bu harcamalar, mükelleflerin verdikleri verginin iyi yerlerde kullanılmadığı düşüncesini pekiştirir ve kayıtdışına çıkarak, vergisini vermez ve adeta devleti cezalandırır.

6-Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır. İdarenin yeniden yapılandırılması konusu, uzun yıllardır maliye yazınına meşgul etmiştir ve etmektedir. Dünyada ve kamu yönetimi anlayışında yaşanan gelişmelere uygun olarak, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın daha etkin, sistemli ve verimli çalışabilmesi amacıyla yönetsel ve teknik çalışmalar yapılmıştır ve daha da yapılmalıdır. Gerek bilim adamlarının, gerek maliye teşkilatı teknokratlarının ve gerekse denetim birimlerinin yeniden yapılandırma konusunda ortak görüşleri;

dünyadaki ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler ışığında Türkiye'de istikrarlı bir gelir politikasının saptanması ve bunun da uygulanması için idari ve mali özerkliğe sahip Gelir İdaresi'nin oluşturulmasına gereksinim vardır.

7-Kayıtlı istihdamın mali yükleri hafifletilmelidir. Sosyal güvenlik primlerinin GSYİH içindeki paylara bakıldığında (% olarak); Türkiye'de 6.8, OECD (toplam) ülkelerinde 9.5, Avrupa Birliği (19) ülkelerinde ise 12'dir. Rakamlar Türkiye'de primlerin düşük oranda olduğunu göstermektedir. Ancak bu sonuç yanıltıcıdır. Çünkü; toplanan primlerin oranı yüksek, tahsili düşüktür. Türkiye'de bir işverenin kayıtlı ekonomide çalıştırmak üzere istihdam ettiği işçiye ödediği vergi ve primler, işçinin eline geçen net ücretin neredeyse iki katıdır. Bunun anlamı şudur; bir işveren yasal yükümlülüklerini yerine getirmediği ve kayıtdışında faaliyet göstermesi durumunda, kayıtlı işverene nispeten bir yerine iki işçi istihdam edebilmektedir. OECD tarafından 21 Ekim 2004'te Türkiye'nin 2004 yılına ilişkin ekonomik gelişmeleri ile ilgili yayınladığı raporda; Türkiye'nin en fazla dikkat etmesi gereken konuların başında kayıtdışı ekonominin boyutu gelmektedir. Yüksek oranda alınan vergi ve sosyal güvenlik primleri, kayıtdışı ekonominin önemli bir bileşeni olan kayıtdışı istihdamı artırdığı ve bu konuda kamu otoritelerinin bazı vergiler yoluyla ve verimlilik artışıyla, bu primlerin kısmen ödenebilirliğinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Öte yandan bankaların, kamu kağıtlarından spekülasyon kazançlar peşinde koşmaktan ziyade, yatırımlara daha fazla kaynak aktarabilmesinin, kayıtdışılığı azaltacağı ifade edilmektedir. Raporda asgari ücret ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır; asgari ücretin ortalama ücret üzerinde belirlenmesinin

kayıtdışı istihdamı önlemede bir araç olacağı vurgulanmaktadır.

8-İnternet teknolojisine gereken önem verilmelidir. Türkiye, kamu yönetiminde ve dolayısıyla vergi yönetiminde daha etkin, şeffaf, verimli ve katılımcı bir sistem oluşturulabilmesi için, bilgi ekonomisinin bileşenlerinden olan internete ve internet üzerinden verilen kamu bilgisi ve hizmetlerine gereken önemi vermelidir.

9-Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu sağlanmalıdır. Bunun için öncelikle mükellef odaklı bir Gelir İdaresi'nin yapılandırılması gerekir. Mükellef odaklı Gelir İdaresi sayesinde mükelleflere sunulan hizmetlerin kalitesi artacak, danışma ve tavsiye hizmeti sunacak servisler oluşturulacak, vergilendirme süreci basitleştirilecek, beyanname doldurulması, vergilerin ödenmesi ve iletişimin sağlanmasında yeni teknolojilerden yararlanılacak ve böylece mükellefin vergiye gönüllü uyumu sağlanmış olacaktır.

10-Eşgüdüm sağlanmalıdır. Sadece Gelir İdaresi'nin değil, eşgüdümlü çalışabileceği kurum ve kuruluşların da kayıtdışı ile mücadelede yerlerini almaları gerekir. Kayıtdışı ekonomiyi kayıt altına almanın bir güçlüğü, bu tür faaliyetleri kayıt altına almakta hangi kurumun ilgili olduğu ve kamu kurumları arasında yaşanan koordinasyon eksikliğidir. Bu konu yalnızca Maliye Bakanlığı ve ilgili

kurum olarak Gelir İdaresi Başkanlığı'nın ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun görev alanına girse de, aslında bu sorun tüm kamu kurum ve kuruluşları ve hatta sivil toplum örgütleri, tüketici dernekleri, odalar ve borsalar ve vatandaşların, ekonomik faaliyetleri izlemeleri, kontrol altına almaları ve eşgüdümlü çalışmaları zorunludur. Kayıtdışı ekonominin istatistiki olarak milli gelir hesaplarına girebilmesi için Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, belediyeler başta olmak üzere bunlar tarafından derlenen istatistiklerin bir veri ambarında toplanması, kurumlar arası koordinasyonun sağlanması, verilerin her aşamada değerlendirilebilmesi, karşılaştırılabilmesi ve denetiminin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Kuruluşların ulusal ve uluslar arası karşılaştırmalara olanak sağlayacak kapsam ve ayrıntıda, gereksinim duyulan verileri derlemesi, kayıtdışı ekonominin ölçülmesinde büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

11-Diğer kanunlarda düzenlemeler gidilmelidir. Ayrıca vergi kanunlarında, vergi yönetimi ve vergi denetiminde yapılacak düzenlemeler yanı sıra, vergi denetimine yardımcı olması açısından, ilgili diğer kanunlarda da bazı düzenlemelere gidilmesi gerekir.

Kaynaklar

- Acar, Fatih-İbrahim Türkış (2001) "Kayıtdışı Ekonomi Konusunda Vergi Boyutlu Tespit ve Öneriler", **Yaklaşım**, Sayı:108(Aralık), ss.179-184.
- Acar, Fatih-Zeynel Murat Gül-Selahattin Göken (2003) **Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Vergi Dünyası Eki, Sayı:173.
- Ağbal, Naci (2002) "Büyüyen Kayıtdışı Sektör", **Yaklaşım**, Sayı:113(Mayıs), ss.40-46.
- Akalın, Güneri (2005) "Vergi Yükümüz ve Kayıtdışı Vergiler", **Mali Pusula**, Sayı:5(Mayıs), ss.8-10.
- Akın, H.Bahadır (2001) **Yeni Ekonomi**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktan, Coşkun Can (1999) "Ağır Vergi Yüğü ve Yer altı Ekonomisi", **Vergi Sorunları**, Sayı:125(Şubat), ss.51-54.

- Alptürk, Ercan (2002) “İnternet ve Etkin Devlet”, **Vergi Sorunları**, Sayı:168(Eylül), ss.33-37.
- Altuğ, Osman (1994) **Kayıt Dışı Ekonomi**, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Antunes, Antonio R.-Tiago V.De V.Cavalcanti (2005) “Start up Costs, Limited Enforcement and the Hidden Review”, **Europen Economic Review**, 21 November, pp.1-22.
- Arıkan, Yahya (2006) “Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadele Aynı Zamanda Siyasi Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyal Barışımızın Devamı Açısından da İvedilikle Yerine Getirilmesi Gereken Bir Görevdir”, **Mali Çözüm**, İSMMO Yayını, Sayı:74 (Ocak-Şubat-Mart), ss.11-18.
- Arıkan, Zeynep (1994) “Vergi Kaçağının Nedenleri ve Çözüm Yolları”, **Maliye Yazıları**, Sayı:44(Temmuz-Eylül), ss.76-80.
- Aydemir, Şinasi (1995)“Kayıtdışı Ekonomi Üzerine-II”, **Vergi Dünyası**, Sayı:162(Şubat), ss.35-47.
- Aydın, Selda “Vergi Kaybı, Nedenleri ve Yöntemleri”, **Vergi Sorunları**, Sayı:178(Temmuz), ss.19-26.
- Aygün, Fethi “İnternet Ortamında Gönderilecek Beyannamelere İlişkin Düzenlemeler”, http://www.alomaliye.com/fethi_aygun_e_beyanname.htm (Erişim Tarihi 10.10.2006)
- Batirel, Ömer Faruk (2001) “Vergi Kimlik Numarası, Beyan Yükümlülüğü ve Vergi Ödevi”, **Vergi Dünyası**, Sayı:242(Ekim), ss.4-7.
- Bağdınlı, Halil (2006) “Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadele Edilmeli mi?”, **Dünya** (26 Ocak).
- Beder, Fevzi (2005) **Elektronik Belge Yönetim Sistemi ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Örneği**, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Ankara.
- Benlikol, Sebahattin-Hilal Müftüoğlu (2000) **Yeni vergi Sisteminin Değerlendirilmesi**, İTO Yayını, No:2000-25, İstanbul.
- Bozkır, Ender-Selçuk Tekin (2003) “Gelir İdaresinin Yeniden Yapılandırılması”, **Yaklaşım**, Sayı:128(Ağustos), ss.129-137.
- Carillo, Maria Rosaria-Maurizio Pugno (2004) “The Underground Economy and Underdevelopment”, **Economic System**, Volume:28, Issue:3,(September), pp.257-279.
- Coppel, Jonathan (2000) **E-Commerce:Impacts and Policy Challenges**, OECD Economic Department Working Papers, No:252, ECO/WKP, 2000/25.
- Coşar, Abbas (2003) “Gelir İdaresinin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Alternatif Bir Çözüm Önerisi”, **Vergi Sorunları**, Sayı:179(Ağustos), ss.62-71.
- Çelik, Abdülhalim (2002) **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye**, Kamu-İş Yayını, Ankara.
- Çetin, Sadi (2002) “Beyanname ve Bildirimlerde Bürokrasiyi Azaltacak İki Öneri”, **Vergi Sorunları**, Sayı:169(Ekim), ss.16-20.
- Çetintaş, Hakan-Hasan Vergil (2003), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi Tahmini”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(1), ss15-30.
- Çiloğlu, İsmail (1998) “Kayıtdışı Ekonominin İşleyişi ve Kamu Bütçesine Etkisi”, **Hazine Dergisi**, Sayı:11(Temmuz), ss.67-91.
- Çoban, Hilmi-Fatih Deyneli (2005) “Kamuda Kalite Artırma Çabaları ve Performansa Dayalı Bütçeleme”, **Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma**, 20.Türkiye Maliye Sempozyumu, Karahayıt/Pamukkale, ss.326-344.
- Dulupçu, Murat Ali (2001) **Küresel Rekabet Gücü**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Dura, Cihan (1997) “Kayıtdışı Ekonomi Kavramı, Sebep ve Etkileri, Ölçülmesi, Mücadele Yolları ve Türk Ekonomisindeki Yeri”, **Maliye Dergisi**, Sayı:124(Ocak-Şubat-Mart-Nisan), ss.3-12.
- Durmuş, Mustafa (2006) “Kayıtdışı Ekonominin Bazı Mali Yönleri:Türkiye Örneği”, **Tisk Akademi**, Cilt:1, Sayı:1, ss.140-159.
- DPT (2001a) **Kayıtdışı Ekonomi**, ÖİK Raporu, Yayın No: DPT:2603-ÖİK:614, Ankara.
- DPT (2001b) **Vergi**, ÖİK Raporu, DPT Yayın No:2597-ÖİK:608, Ankara.
- DPT (2005) **e-Devlet Proje ve Uygulamaları**, Bilgi Toplumu Dairesi, Ankara.
- DPT (2006) **Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)**, Ankara.
- Ergun, Turgay (2004) **Kamu Yönetimi**, TODAİE, Ankara.
- Eyüpgiller, Saygın (2001) “Vergi İdaresinin Yeniden Yapılandırılması, Global Eğilimler ve Türkiye İçin Öneriler”, **Vergi Dünyası**, Sayı:233(Ocak), ss.123-127.
- Farrel, Diana (2004) **The Hidden Dangers of the Informal Economy**, Mc Kinsey Quarterly, No3.
- Güçlü, Süleyman (2000) “Türk Vergi Sisteminde Vergilendirmeyi Etkileyen Faktörler”, **Vergi Sorunları**, Sayı:145(Ekim), ss.43-49.
- Gürboğa, Erkan (2004) “Kayıtdışı ile Mücadelede Yoklamanın Önemi”, **Vergi Sorunları**, Sayı:191(Ağustos), ss.7-11.
- Hesap Uzmanları Kurulu, **Kayıtdışı Ekonomi**, Maliye Bakanlığı, Ankara.
- İnce, N.Murat (2001) **Elektronik Devlet**, DPT Yayını, Ankara.
- Karadeniz, Salim (2006) “Vergide Elektronik Dönem (Elektronik Beynameden Elektronik Defter ve Belgeye)”, **Yaklaşım**, Sayı:165(Eylül), ss.75-80.
- Karaduman, Emine (1993) **Ekonomik Kalkınmada Finansman ve Organizasyon**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, Yayın No:1993/328, Ankara.
- Karakoç, Yusuf (2004) “Hukuki Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kayıp ve Kaçakları”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19.Türkiye Maliye Sempozyumu, Belek/Antalya, ss.90-114.
- Kaya, Mehmet Ali (2006) “Kimlik Tespit Zorunluluğu ve Vergi Kimlik Numarası Kullanımına İlişkin Düzenlemeler”, **Yaklaşım**, Sayı:163(Temmuz), ss.96-102.
- Kesik, Ahmet (2005) “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: Çok Yıllı Bütçelemenin Uygulanabilirliği”, **Sosyo-Ekonomi**, Sayı:1(Ocak-Haziran), ss.127-142.
- Khalilzadeh, Javad-Anwar Shah (1991) “Tax Reform in Developing Countries”, **Finance&Development**, Volume:28, No:2, pp.44-46.
- Kırçova, İbrahim (2003) **E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri**, İTO Yayını, No:2003-38, İstanbul.
- Kırkulak, Berna (1999) “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Vergilendirilmesi”, **Vergi Sorunları**, , Sayı:132(Eylül) ss.153-165.
- Kızılot, Şükrü-Mustafa Durmuş (2001) “Kriz Döneminde Vergi Politikası Nasıl Olmalıdır?”, **G.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi**, Sayı:1, ss.159-176.
- Kızılot, Şükrü-Şafak Ertan Çomaklı (2004) “Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19.Türkiye Maliye Sempozyumu, Belek/Antalya, ss.115-157.
- Küçüközyiğit, H.Galip (2003) “Yeni Ekonomi:Gerçek mi? Ütopya mı?”, **Vergi Sorunları**, Sayı:180(Eylül), ss.187-200.

- Maliye Bakanlığı (2006) **5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu**, Ankara.
- Mavral, Ülker (2003a) **Karapara, Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Türkiye'ye Yansımaları**, G.2.Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- Mavral, Ülker (2003b) "Karapara, Kayıtdışı Ekonomi ve Globalleşme İlişkisi", Vergi Sorunları, Sayı:174(Mart), ss.144-156.
- Meriç, Metin-Hakan Ay (2004) "Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçakları Üzerindeki Etkisi", **Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Belek/Antalya, ss.295-330.
- Nohutçu, Ahmet-Demokaan Demirel (2005) "Türkiye'deki E-Devlet Uygulamaları", **Türk İdare Dergisi**, Sayı:447, ss.35-58.
- OECD (1996) **The Knowledge-Based Economy**, OECD/GD 96-102, Paris.
- Olgaç, Cüneyt (2006) "Kayıtdışı Ekonominin İstihdam İlişkisi ve Hizmet Tespit Davaları", **Yaklaşım**, Sayı:165(Eylül), ss.240-242.
- Orakçal, Fevzi (1993) "Gelir İdaresinin Otomasyonu Projesinin Tarihsel Gelişimi, Mevcut Durum ve Geleceğe Yönelik Planlar", **1992-1993 Hesap Uzmanları Kurulu Konferansları-III**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı Yayını, No:1993/327, Ankara.
- Önder, İzzettin (2001) "Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme", **İ.Ü.S.B.F.Dergisi**, Sayı:23-24.
- Öz, Ersan (2002) "Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Reformu", **Vergi Dünyası**, Sayı:248(Nisan), ss.135-140.
- Özçelik, Özer-Ercan Yaşar (2006) "Kayıtdışı Ekonomi Olgusunu Azaltmaya Yönelik Öneriler", **Mali Çözüm**, İSMMMO Yayını, Sayı:74(Ocak-Şubat-Mart).
- Özçelik, R.Fatih-Demet Penpecioglu-Ali Ünal (2003) **Türk Gelir İdaresinin Yeniden Yapılandırılması**, TÜSİAD Yayını, No:2003-12/375, İstanbul.
- Plamper, Harald (ty) "E-Devlet Uygulamaları ve Sorunları", (Çev:M.Akif Çukurçayır), **Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi**, ss.139-158.
- Reckers, Phillip M. (1994) "The Influence of Ethinical Attitudes on Taxpayer Compliance", **National Tax Journal**, Volume:47, No:4(December), pp.827-828.
- Sarılı, Mustafa Ali (2002) "Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Kayıtlı Hale Getirilebilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler", **Vergi Sorunları**, Sayı:167(Ağustos), ss.131-156.
- Savaşan, Fatih (2004) "Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri", **Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Belek/Antalya, ss.51-73.
- Saygılı, Şeref (2003) **Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu**, DPT Yayını, No:2675, Ankara.
- Schneider, Friedrich (2005), **Dünyanın 110 Ülkesindeki Kayıtdışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü**, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, Rapor No:11, Ankara.
- Soyak, Münevver (2004) "Yeni Ekonomi ve Yansımaları", **Ekonomik Yaklaşımlar**, Sayı:484(Temmuz), ss.71-85.
- Sönmez, Sinan (1998) **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Söylemez, S.Alev (2004) "Türkiye'de Teknoloji ve Eğitim Yatırımları:Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısı", **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:1, ss.63-80.

- Şener, Orhan (2006) **Kamu Ekonomisi**, 8.Baskı, Beta Basım A.Ş. İstanbul.
- Tanrıkulu, Salih (2004) “Kayıtdışı Faaliyetlerin Nedenleri ile Ekonomik ve Vergisel Sonuçları Üzerine Yapılan İki Araştırmanın Değerlendirilmesi”, **Vergi Sorunları**, Sayı:191(Ağustos), ss.63-69.
- T.C. Başbakanlık (2003) **Kamuda Yeniden Yapılanma:Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim**, Ankara.
- T.C. Başbakanlık (2006) **07.07.2006 Tarihli IMF Niyet Mektubu**, Ankara.
- Tekin, Selçuk (2003) “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Denetimi”, **Vergi Sorunları**, Sayı:181(Ekim), ss.66-73.
- Tıktık, Ahmet (2004) “Kayıtdışı Ekonomi, İstihdam ve İşsizlik”, **İşveren**, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1020&id=58 (Erişim Tarihi 10.10.2006)
- TOBB (2001) **Vergilemede Global Eğilimler, AB ve Türk Vergi Sistemi**, ÖİK Raporu, Ankara.
- TOBB-Adalet Bakanlığı (2005) **Ekonomik Suç ve Ceza Sempozyumu**, TOBB Yayını, No:2005-25, Ankara.
- Topbaş, Ülker (1998) **Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri**, TES-AR Yayınları, No:26, Ankara.
- Tuncer, Selahattin (2006) “Kayıtdışı ile Mücadelede Yeni Çalışmalar”, **Yaklaşım**, Sayı:163(Temmuz), ss.15-20.
- TÜGİAD (2002) **Vergi Politikaları, Reel Sektörün Görüş ve Önerileri**, Ankara.
- TÜSİAD (2001) **Avrupa Birliği Yolunda Bilgi Toplumu ve e-Türkiye**, Yayın No:2001/301, İstanbul.
- UNCTAD (2001) **E-Commerce and Development Report**.
- Uyanık, Namık Kemal (2003) “E-Devlet ile Bilgi ve İletişim Teknolojileri Projelerinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar-I”, **Yaklaşım**, Sayı:124(Nisan), ss.62-66.
- Vergi Denetmenleri Derneği (2006) **Kamu Giderlerinin Finansmanı, Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Denetimi**, Ankara.
- Wang, David Han Min-Jer Yan Lin-Tiffany Hui Kuang Yu (2006) “A Mimic Approach to Modeling the Underground Economy in Taiwan”, **Physica A:Statistical and Theoretical Physics**, 15 November, Volume:371, Issue:2, pp.536-542.
- Yaraşlı, Genç Osman (2005) **Türkiye’de Vergi Reformu**, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, Yayın No:2005/367, Ankara.
- Yetkiner, Erkan (2006) “E-Belge, E-Kayıt, E-Defter, E-Beyanname, E-Denetim”, **Vergi Dünyası**, Sayı:301(Eylül), ss.41-53.
- Yıldırım, Mehmet (2006) “Defter, Kayıt ve Belgelerin Elektronik Ortamda Tutulması ve Düzenlenmesi”, **Vergi Dünyası**, Sayı:301(Eylül), ss.104-109
- Yılmaz, Gülay (1998) “Yer altı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybının Hesabı ile İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye’de Yer altı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Prof.Dr. Halil Nadaroğlu’na Armağan**, Cilt:14, Sayı:1, ss.483-500.
- Yılmaz, Gülay Akgül (2004) “Kayıtdışı Ekonomi:Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi”, **Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları**, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Belek/Antalya, ss.15-50.
- <http://www.alomaliye.com>
- <http://www.gib.gov.tr>
- <http://www.malihaber.com>

<http://www.kobifinans.com.tr>